

Militaire Spectator

WAARIN OPGENOMEN DE
OFFICIËLE MEDEDELINGEN
VAN DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

Luchttransport als „force multiplier” van de geherstructureerde krijgsmacht (zie artikel blz. 539)

JAARGANG 162
DECEMBER 1993

12

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: R. A. C. Bertholee
Donkslagen 22, 4823 KE Breda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieleergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

ir. J. W. van Bommel
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Militaire Geschiedenis KL

F. H. Meulman
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

drs. G. J. C. Roozendaal
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAU-REDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 32, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
I.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht **510**

Editoriaal:
Van oude en nieuwe veteranen **511**

A.I. Wladimirov:
The 21st century, the world, Russia and my son Sasha **513**

mr. R.M. Eiting:
Wapenstilstand en staakt-het-vuren **521**

ir. A.C.J. Besselink:
Verdwijnt ook in Duitsland de dienstplicht? **531**

G.H.A. Schrijver:
Luchttransport. Op weg naar een gevarieerde, multi-functionele vloot **539**

Boeken **550**

In dit nummer is in het hart – dus uitneembaar – het alfabetische register op de 162e jaargang opgenomen.

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order 09/8. Voorziening kaarten en overige geografische informatie (891211)

KL-med. (DPKL) 78/55. Opleiding aan instituten voor wetenschappelijk onderwijs (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B Schoonmaakartikelen (900814).

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

KL-med. (DPKL) 78/385K. Cursus Hogere militaire vorming aan de Hogere Krijgsschool (91104).

KL-med. (Ministeriële beschikking) 53.84. Onderscheidingsteken voor langdurige dienst als officier (911104).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

VS 5-142. Handboek pantsergeniegroep, 1e druk.

OPCOKL LO/S-004. Regeling KL-kampioenschappen en sportkalender, uitgave 1992.

OPCOKL ART-003. Syllabus M114/39, 2e druk.

VR 6-200/2. Terreinmeetdienst Perba, 1e druk

VR 6-20. De inzet van de veldartillerie, 1e druk.

VS 6-751/B. Het Artillerieschietkamp, 1e druk.

VS 6-40/2D. Bedieningshandleiding VUVA PC, 2e druk.

IK 7-621. Taak van de baancommandant, hoofdschietinstructeur, schiet/hulpinstructeur, 3e druk.

VS 7-340. Schiettabel nabijbestrijding, 2e druk.

VS 7-336. Schiettabel grondmortier 120 mm voortgetrokken, 3e druk.

IK 44-33/5. Controlelijst diepwaden, 1e druk.

Nieuwe publikaties Genie

IK 5-135. Fascines (groot).

IK 5-195. Infanterie pionier luchtmobiel.

VS 5-145. Mijnenlegpeloton.

VS 5-192. Geniegroep luchtmobiel.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

VS 11-4/2. Procedures statistische telefooncentrales (4e druk). De verdergaande automatisering van het legerkorps verbindingsstelsel, het oprichten van het nationaal noodnet en het vervallen van het overheidstelefoonnet hebben tot het ontwerpen van deze 4e druk.

VS 11-10. Woordenlijst verbindingen (3edr.). Deze 3e druk is afgestemd op VS 2-2700, *Militair woordenboek KL*. Als gevolg van het verschijnen van MC 62/6, *NATO Electronic warfare policy*, zijn begrippen op eov-gebied aangepast. Begrippen van algemene aard zijn niet meer in VS 11-10 opgenomen.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

KONINKLIJKE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE KRIJGS WETENSCHAP

Op maandag 6 december a.s. houdt de vereniging voor leden en andere geïnteresseerden een bijeenkomst in het auditorium van het Instituut Defensie Leergangen, Brasserskade 227a, Rijswijk, over

Crises beheersen: te land ter zee en in de lucht

Inleiders: kol J. de Boer (Unprofor), kltz ir. M.A. van Maanen (Sharp Guard), lkol P.C. Cammaert (Untac) en lkol D.L. Berlijn (Deny Flight).

Zaal open 19.00 uur, aanvang 19.30 uur, einde 21.30 uur.

Verzoeken aan te melden tijdens werkuren: (015) 15 27 00.

Na afloop vindt een algemene ledenvergadering plaats op grond van art. 13/1 der statuten; de leden worden uitgenodigd deze vergadering bij te wonen.

Van oude en nieuwe veteranen

Waar gaan we in het nieuwe jaar naar toe?... was jarenlang op oudejaarsavond de vertrouwde uitsmijter van Wim Kan. De leden van de krijgsmacht hebben sinds het begin van de jaren '50 altijd in betrekkelijke rust kunnen terugblikken en vooruitzien. Dat wil niet zeggen dat het defensieapparaat geen dynamiek kende. Integendeel, van tijd tot tijd lag militair personeel onder vuur, voortdurend was de organisatie bezig inzetmiddelen te verbeteren en structuren te moderniseren, terwijl de krijgsmacht daarnaast af en toe middelpunt van het publieke debat was. Toch kende het personeel – alle opwinding ten spijt – een aantal basiszekerheden. De hoofdvijand was bekend, de wijze van optreden was tot in de kleinste details beoefend, iedere boom en sloot in het operatiegebied in kaart gebracht, de eigen organisatie mocht zich in een brede maatschappelijke steun verheugen en de krijgsmacht was een betrouwbare werkgever die bestaanszekerheid bood.

Het afgelopen jaar zijn tal van bestaande zekerheden ter discussie gesteld danwel vergruisd. Eén ding staat immers vast: wie na de Defensienota van 1991 nog illusies koesterde over (herstructureerings)buien die zouden óverdrijven, kwam in 1993 met één klap in een nieuwe werkelijkheid terecht. Na de Prioriteitennota zal het militaire leven niet meer zijn als vroeger. Wanneer alle beleidsvoornemens werkelijk worden gerealiseerd, dan zal het jaar 1993 de geschiedenis ingaan als een keerpunt in de naoorlogse militaire geschiedenis van ons land, en dan vooral in die van de Koninklijke landmacht.

Drie breuklijnen, die elk concrete gevolgen hebben voor het zittende personeel, springen daarbij in het oog. Allereerst het historische besluit het vertrouwde kader-militieleger, dat vanaf 1814 tot de dag van vandaag de vulling van de krijgsmacht zeker stelde, in te ruilen voor een vrijwilligerskrijgsmacht. De snelheid waarmee de politiek tot deze fundamentele koerswending besloot en het ontbreken van een intens publiek debat over deze negatie van de commissie-Meijer, kunnen in een nabeschouwing slechts verbazing oproepen. Voor de krijgsmacht heeft het besluit vèrstreckende gevolgen. Razendsnel moet een krachtige wervingsorganisatie worden opgebouwd en moet de krijgsmacht zich op de arbeidsmarkt als aantrekkelijke werkgever positioneren. Ook moet antwoord worden gegeven op vragen als „hoe moet de krijgsmacht nieuwe stijl in de samenleving worden verankerd?“, „welke omgangsnormen moeten in een beroepsleger intern gelden?“ en – heel praktisch – „welke legeringsnormen hanteren wij in de toekomst?“. De antwoorden raken het personeel direct. In 1994 zal binnen de krijgsmacht, van hoog tot laag, met koel hoofd en opgestroopte mouwen vorm moeten worden gegeven aan deze erfenis van 1993.

Ook in een tweede opzicht vormt het achter ons liggende jaar een cesuur. Sinds het begin van de jaren '50 heeft de BV Nederland uit vrijwel niets een krijgsmacht opgebouwd waarop zij met recht trots kan zijn. In korte tijd moet dit defensieapparaat, en dan vooral de Koninklijke landmacht, op de nieuwe veiligheidssituatie worden toegesneden. Herstructureren en afslanken zijn vertrouwde, soms gevreesde, slogans in de huiskamers van het personeel geworden. Voor het eerst is vrij massaal de bestaanszekerheid van het personeel in het geding geraakt. Zijn incasseringsvermogen dwingt respect af, het elan en de voortvarendheid waarmee de nieuwe uitdagingen worden tegemoet getreden verdient allerwegen respect. Toch kan dit alles niet verhelpen dat, naast de vertrouwde kloof tussen „Oost“ en „West“ van het Prins Clausplein, in het afgelopen jaar een nieuwe tweedeling binnen de organisatie is ontstaan. Namelijk die tussen eenheden waar het personeel nog in onzekerheid verkeert over een plaats in de krijgsmacht '98, waar met andere woorden het rouwproces over de „oude“ organisatie nog in volle gang is, en nieuwe eenheden, zoals bijvoorbeeld de luchtmobiele brigade, die bruisen

van vitaliteit. Het is te hopen dat deze kloof in 1994 wordt gedicht. Alles moet op alles worden gezet om het zittende personeel op korte termijn uitsluitel over zijn toekomst bij de organisatie te bieden.

Ten slotte markeert de Prioriteitennota nog een derde ingrijpende verandering. Niet langer staat de groot-scheepse inzet van militaire middelen ter verdediging van de eigen (bondgenootschappelijke) haard voorop in het operationele denken, maar moet de krijgsmacht als een „mobiele eenheid” waar ook ter wereld kunnen worden ingezet. Ook hier gunnen de omgevingsfactoren het zittende personeel geen rust om langzaam aan de nieuwe taken te wennen. Terecht heeft de BLS in 1993 dan ook gemeend zijn medewerkers met de nieuwe realiteit te moeten confronteren. Met drie geboden is duidelijkheid verschaft: „Gij zult waar ook ter wereld kunnen worden ingezet”. „Gij zult medisch en psychisch inzetgereed zijn” en „Gij zult fysiek in goede conditie verkeren”. Crisisbeheersingsoperaties zullen in de operationele sfeer ook in het nieuwe jaar het gezicht van de krijgsmacht bepalen.

Over operationele inzet gesproken. De krijgsmacht zal in toenemende mate worden geconfronteerd met „jonge” veteranen, personeelsleden die op jeugdige leeftijd al een of meer uitzendingen naar crisishaarden achter de rug hebben, en op grond daarvan de status veteraan met de daarbij behorende faciliteiten (veteranenpas, abonnement op Defensieperiodiek, reünimogelijkheden e.d.) hebben verworven. In 1994, het jaar waarin op grote schaal zal worden herdacht dat de geallieerde legers vijftig jaar eerder in actie kwamen ter bevrijding van Nederland, zullen „oude” en „nieuwe” veteranen elkaar bij tal van gelegenheden kunnen ontmoeten. Zij zullen ontdekken dat, hoewel de techniek ook mag zijn veranderd, een groot aantal elementen van de militaire professie hetzelfde is gebleven. Dat kan ertoe bijdragen dat ook binnen de krijgsmacht (nog) meer aandacht aan de „oude” veteranen wordt besteed. Hun verhalen worden door de ervaringen van „nieuwe” veteranen immers herkenbaarder. Aan de andere kant springt een verschil in het oog: de „oude” veteranen zijn in meerderheid voormalige dienstplichtigen, de „nieuwe” veteranen hebben uit vrije wil gekozen. Boekhouders kunnen poneren dat militair zijn anno 1998 impliceert inzet in crisishaarden en dat de daaruit voortvloeiende onconvenianten onlosmakelijk behoren

tot de militaire professie en dat derhalve geen reden bestaat het veteranenbeleid uit te strekken tot de krijgsmacht nieuwe stijl. Dit zou echter een uiterst kortzichtige benadering zijn. Al was het alleen maar omdat ook het beroepspersoneel waarde hecht aan, en recht heeft op, maatschappelijke erkenning en waardering, de twee hoofddoelstellingen van het veteranenbeleid. Voorts zou creatief moeten worden nagegaan of het instrumentarium van het veteranenbeleid niet kan worden ingepast in de nazorgactiviteiten die de Directies Personeel thans voorbereiden t.a.v. het bbt-personeel. Aldus zou het veteranenbeleid een bijdrage kunnen leveren om de banden met afgezwaaide bbt'ers aan te houden en daarmee ook de relatie tussen krijgsmacht en samenleving te versterken. Een beleidsterrein waar de nodige winst valt te boeken!

Waarom kunnen wij de „oude” en „nieuwe” veteranen overigens herkennen? Het meest praktische antwoord luidt: aan onderscheidingen. Deze nemen ook in andere opzichten een wezenlijke plaats in. Zij brengen de maatschappelijke waardering voor de gebrachte offers duidelijk tot uiting, bieden de mogelijkheid het eigen verhaal nog eens te vertellen en helpen de uitgezonden militairen, zowel individueel als collectief, ervaringen te verwerken. Wie ervaring heeft met de werking van het decoratiestelsel weet hoeveel emoties daarbij loskomen. Het is in dit verband opmerkelijk dat, waar de Centrale Organisatie het voortouw heeft bij de fundamentele koerswijzigingen in het defensiebeleid, zij tot nu toe nauwelijks initiatieven heeft ontplooid om het bestaande onderscheidingstelsel aan de eisen van de nieuwe tijd aan te passen. Om een enkel voorbeeld te noemen. Dapperheidsonderscheidingen gaan voor toekenning uit van een gedefinieerde „tegenstander/vijand”. Bij *peacekeeping*, humanitaire interventie of zelfs bij humanitaire hulpoperaties kan echter ook sprake zijn van dapper en beleidvol optreden zonder dat er formeel sprake is van een „tegenstander/vijand”. Deze lacune in de regelgeving zal op korte termijn moeten worden gedicht. Ook valt de leden van VN-vredesmachtten een andere waardering ten deel dan zij die als waarnemer in een VN-missie dienen. Vanuit de krijgsmachtdelen moet, waar het praktische zaken, zoals onderscheidingen, betreft die bij een uitgezonden militair leven, de Centrale Organisatie nog te vaak tot actie worden aangezet. En dat zou in 1994 tot het verleden moeten gaan behoren.

A.I. Wladimirov
major-general, retd.

The 21st century, the world, Russia and my son Sasha

After the euphoria and stormy democratic sentiments brought about by the disintegration of the USSR and the consequent powerful geopolitical changes in the countries of the former USSR, Central and Eastern Europe towards democracy and civilization, public opinion and especially political leaders of the West and the East are now experiencing soberness, disillusionment and suppression caused by the results of these changes and the scale of ensuing problems. In our view, in Europe and America, Japan and Russia we can see now a clear-cut conceptional deadlock. It was formed not only as a result of this geopolitical change but because the former models of development of these countries and our civilization as a whole have exhausted their resources and despite all their diversity cannot be somewhat effective in new conditions. This global conceptional crisis and hence the necessity of changing the models of existence and development is being felt at least in four spheres: in *ecology*, in *economy*, in *problems of demography and national-ethnic relations*, and in *general politics and security*.

Alexander Iwanowitsj Wladimirov is in 1945 te Moskou geboren en op 20-jarige leeftijd in dienst getreden. Hij volgde opleidingen aan de Militaire Soeworow School en de Hogere Militaire Commandoschool te Moskou, de Froenze-Academie en de Generale-Stafacademie. Vervulde commandofuncties in het Verre Oosten, de DDR en in Vietnam. Op 41-jarige leeftijd werd hij benoemd tot generaal-majoor. In 1992 ging hij met groot verlof en was vervolgens militair adviseur van de Opperste Sovjet van de Russische Federatie. Momenteel is hij president van de Onafhankelijke Associatie van Militaire Experts en hoofdanalyticus van de Administratie van de President van de Russische Federatie op het gebied van sociaal-economische problemen van de strijdkrachten van de Russische Federatie. Genm Wladimirov is toonaangevend specialist op het gebied van nucleaire en wereldveiligheid, auteur van vele wetenschappelijke werken op het gebied van militaire politiek en hervormingen van Rusland.

What are the basic dangers threatening humankind in the 21st century and what, in our view, should be done?

In ecology

This is the irresistible 'green house effect' caused and daily aggravated by the impending ecological crisis. Experts forecast that already in 40 to 50 years' time there will be disastrous climatic changes endangering the survival of civilization. These changes are a result of the universal global and ever accelerating contamination of the environment and the energy-crisis which is due mainly to the growing consumption of organic fuel substances. The existence of humankind is ever more dependent on the sources of energy but the era of cheap and suitable sources which ensured the emergence and development of modern civilization is coming to a close.

According to scientists of different countries, proven oil resources will be enough for humankind only for the next 50 to 60 years, gas resources for another 60 to 70 years, and nuclear materials for the next 100 years. This means that the value of deposits will be on a drastic and constant increase, prices for energy-producing fuel will grow from five to ten times by 2020, and there will be problems related to oil and gas supplies for industrialized countries which have expended about one-third of their potential reserves (Russia and the countries of the former USSR have expended only one-tenth), and wider use will be made of such more ecologically harmful fuels as coal, heavy oil and bituminous shales. In its turn, all this will drastically aggravate the ecological situation and enhance the risk of a climatic disaster because of global warming-up as a result of 'green house effect'. The accumulation of anthropogenic admixtures in the atmosphere also leads to a temperature growth be-

cause of their absorption of the earth's heat irradiation. More than half of this growth is caused by the unremovable discharge of tens of billions of tons of carbon dioxide a year into the atmosphere due to the use of deposit fuels. The growing energy production by traditional methods ('extracted and burnt') can during the next 40 to 50 years raise the average annual temperature by 1,5 to 4,5 °C and in the areas near the Pole by 10 °C. The earth's climate will change drastically. The rapid warming will bring about some global catastrophic phenomena: the flooding of densely-populated shores of oceans, the drainage of basic farm areas, the spread of tropical diseases to the north, to mention but a few. Because of the growing weather instability local disasters: downpours, droughts and hurricanes will become more frequent.

The way out of this situation is quite clear. It is necessary to take radical steps and switch over world energy production to alternative sources, mainly to the consumption of solar energy brought about to the earth from outer space. Unfortunately, the estimates of the scale, consequences and time lengths of a climatic disaster have not been elaborated quite sufficiently and world public opinion is quite sceptic about them and this problem itself considering it to be very abstract and meant for a far future. There is no awareness of the inevitability of the radical solution of this problem for the survival of civilization either in public consciousness or in the decisions and actions of governments of different countries. Public attention is concentrated, above all, on political measures such as agreements on nuclear arms reduction, agreements on the limitation of production and discharge of substances which destroy the ozone layer and the like, which are undoubtedly important but are a makeshift for the problem under review. Because in dozens of years humankind will produce 80 to 90% of energy by burning annually billions of tons of deposit fuel, the 'green house effect'-problem cannot be solved by these means only. In addition, from the very beginning a radical solution of this problem calls for tremendous investments to the tune of tens or hundreds of billions of dollars, which is a complicated task for developed countries and an insurmountable barrier for the developing countries whose role in the overheating of the atmosphere will be decisive. A resultant delay in active counteraction to the 'green house effect' can be fatal. According to

many researchers, unless radical actions are taken in the next 10 years a disaster will become inevitable. Its consequences can surpass the consequences of a world nuclear war. Therefore, in order to survive, humankind should determine already now the priorities of tackling this task which in itself can and must become a program bringing together the formation of a new model of the existence of our civilization.

In the economy and policy of economic co-operation

It is practically impossible now to find a country or region which can be traditionally referred to 'developed countries' which, according to the statements of their government leaders, would be quite well-to-do. Each of the great economic powers has a complex of its own economic difficulties linked up to a certain conceptional deadlock of the models of development which are available or have been adopted in them.

For Japan, the USA and Western Europe this is felt, first and foremost, in the anxiety of their leaders over a slowdown of the rates of enrichment which is awful not in itself but for the predominant public psychology of the population of these countries because the (existing) emergent crisis of overproduction does not threaten as yet the impoverishment of the population but grows into a fierce but still peaceful struggle for commodity markets and the switchover of attention on their own problems of internal development.

For the countries of Eastern Europe and primarily for the countries of the former 'socialist camp' the economic crisis is characterized by the lack of funds for the modernization of their economies, the practical curtailing of integration economic ties with the countries of the former USSR and the still unsuccessful attempts of getting integrated into the Common Market. Even for such an economic giant as Germany the search of funds for the modernization of eastern lands represents a serious problem. The countries of the Commonwealth of Independent States (CIS) and Russia are confronted with fundamentally other problems. Characteristic of them is a common heavy economic crisis aggravated by the general political instability and the insufficiently detailed elaboration of the conceptional fundamentals of state arrangement and economic

programs. The main task for them now is to survive and carry out a political and economic modernization.

Practically all of the above-mentioned countries and regions are characterized by a stoppage of integration processes, obsession with internal problems, and the search of answers to the questions 'what is better: to deepen or to expand?' and for Russia 'how to survive?'. The answer to this question is of fundamental importance because it will have to determine the place of the given region or country in world economy, its competition capacity and consequently its place in the world politics of the 21st century. Of fundamental importance, in our view, is also the fact that both the countries of Eastern Europe and CIS-states and Russia see the main strategic direction of the way out of the crisis in the assistance of the West by getting Western capital, equipment, experience and technologies without having or offering almost nothing which could become the basis of such co-operation except an immense commodity market capable of devouring everything without any serious positive domestic changes. This situation is all the more strange because all these countries have similar problems, similar interests and economic ties which were not bad some time ago. A reasonable option of uniting on this basis for joint actions to get out of the crisis is being suppressed now by the competition, ambitions and struggle for power on the part of leading elites and the lack of conceptional foundations of the activity of these countries. Though it becomes quite clear that the 'West' has neither funds nor even a serious desire to get involved actively and responsibly in the process of modernisation of entire 'post-socialist' space. The awareness of this need is awakening only now. Therefore, as there are no chances for a massive assistance of the West, it is necessary to change the strategy and elaborate development models oriented mainly to one's own forces and a new integration of the 'old' economic space. Consequently, the countries of Central Europe, the CIS and Russia are confronted with the problem of choosing priorities which are, to put it mildly, not compatible always and in everything. This is either the implementation of modernization on the basis of integration and everything concomitant with this way or the bad infinity of curtailing reforms by means of their nationalization. Since these alternative ways embody opposite types of

political and economic culture and presuppose alternative solutions, without acquiring conceptional certainty at the level of a country (Russia, CIS, Europe) and a definite choice of an integration way Russia and the Commonwealth have no future. Closely linked to this problem is also the problem of political and economic development of the regions of Russia itself as a vast multinational country which has a long-standing regional division of labour and market.

In demography and national-ethnic problems

A demographic explosion which is taking place in the countries of Africa, Asia and Latin-America poses already now a real danger for our civilization as a whole and for the stability of these and neighbouring regions and countries. At the same time it is of little probability to prevent or reasonably regulate this process. A direct danger lies in the fact that:

- stable parasitic sentiments are arising in some countries and whole regions which make direct demands to the 'rich North' that it must feed, serve and develop them. The humanitarian assistance provided to these countries is regarded by their leaders and population as an obligatory duty of developed countries and becomes an object of political speculations and the direct struggle of mafia structures and local national elites. Local resources are not being developed, and everything available and that is brought is being spent without improving the situation as a whole;
- the emergence of great numbers of unemployed, illiterate and poor population and the lack of reasonable and competent leaders capable of and having the possibilities of implementing large reforms and national programmes aimed at settling the existing situation in their countries inevitably push the population of these countries and regions to irresponsibility and the search of the way out in nationalism, extreme fundamentalist religions, extremism and war. Taking into account the mentality of local elites, their ambitious stand, and the drive for armaments, military technologies and direct attempts to have their own nuclear weapons, all this is more than dangerous. Humankind cannot ignore the threat of a demographic growth of relative stability into chaos;

● one of the aspects which aggravate the situation is the wave of 'new' nationalism initiated by the present-day geopolitical changes and the elimination of the world's political bipolarity. This 'new' nationalism has become manifest with the disintegration of conglomerate countries of 'socialist' federations (the USSR, Yugoslavia, Czechoslovakia) accompanied with armed conflicts. Russia is also at the stage of threatening disintegration. Analysis of disintegration processes shows that they all have a quite similar scenario. The political struggle for national self-consciousness and national self-determination by legitimate means leads to the power of leaders who set as their aim the acquisition of first national and then state independence by the given nation, country and region. As a rule, the central authorities do not react adequately to this danger.

The first stage of the disintegration drama leads to the failure to comply with the laws of the former central authorities, the emergence of national governments and parliaments, the replacement of all former power structures by new national legitimate and non-legitimate bodies, and the adoption of national constitutions and laws. Then the term 'indigenous nationality' appears and the process of ousting the non-indigenous population first from bodies of power and then from homes, lands, territories is initiated (for example, in Estonia and Latvia this process is being put into effect by quite legitimate and constitutional methods). This is already the beginning of genocide and the full disintegration of a conglomerate country. This immediately brings about the disintegration of international political and economic ties, which, in its turn, leads to the paralysis of the economy and the impoverishment of the population. The cause of the crisis is always explained by the intrigues of external and internal enemies. At this stage the international community does not react to this situation at all or reacts to it passively and indefinitely.

At the second stage there is a change in the status of internal borders, and there appear customs and one's own armed groups. Genocide against the non-indigenous population develops into the national policy, and mass migration, riots and armed conflicts begin. The international community begins to seek convulsively the ways out of the crisis but the 'process has already started' and the situation is not controlled by anyone and anything.

Everyone is paralysed by panic and cannot do anything.

At the third stage demands are made to redraw external frontiers, including those incorporated in the system of peaceful international treaties. This is, certainly, the main threat to peaceful coexistence but the world community is not ready either to rebuff this danger.

It is quite apparent that whereas in Czechoslovakia the 'divorce process' went on peacefully and did not call for serious external efforts, in Yugoslavia the world community has found itself in a deadlock.

In case of the disintegration of Russia the world community runs the risk of finding itself not in a deadlock but in a profound crisis with quite predictable catastrophic consequences. As we see it, the lack of a conceptional model of the development of civilization as a whole and the failure on the part of public opinion and political leaders of the West who are and are living now in the atmosphere of the already achieved comfort and security to understand the inevitability of drawing their countries into this awful spiral and the inevitability of adopting unpopular decisions entailing large expenditures do not leave a trace of optimism and even a chance for stability and prosperity for all of us.

On the whole, the achievement by the countries of Eastern Europe and the CIS of their main strategic task, that is, the implementation of social and economic modernization, is impossible by merely economic methods without solving democratization problems and rethinking the nationalities question. In the CIS-countries and Russia itself the nationalities questions is present in the following forms.

- As liberation from 'Soviet' and 'Russian' dominance, as the basis for winning 'real' national independence.
- As awareness by a nation of its readiness for political and economic modernization.
- Renunciation of national sovereignty, and as conditions for democratization and integration within the CIS and Russia.
- The equality of nations as a guarantee for the democratic set-up of a multinational country.
- The nationalities question as a problem of state set-up and the acquisition of new federalism by Russia.
- As a territorial problem (the problem of frontiers).

- As a problem of the balance of rights and duties of national and ethnic minorities within a multinational country.
- As the problem of choice between national and nationalistic integration.
- As a problem of struggle for power and influence between new national elites.

Undoubtedly, a reasonable solution of the entire package of national problems, for instance, in Russia depends, first and foremost, on cautious, persistent and well-defined actions by all State structures in relation to the pursuance of Russia's national and domestic policy. These actions are still to be elaborated. The lack of well-defined priorities and persistent actions in these spheres is the main barrier on the way of Russia's way out of the political crisis. In our opinion, the main direction of overcoming by Russia this crisis is its adopting the model of the federation of territories (lands, gubernias) as the main model of its State structure in stead of the existing conglomerate federation of national autonomies and Russian territories. The chief barrier on the way to switching over to such a model of federation at the present time is opposition to this idea on the part of the already existing bodies of representative power (the power of Soviets) both in the autonomies and territories (regions and areas) of Russia itself. Therefore, without changing the power system of Soviets and switching over to the municipal structures of administering state affairs locally, Russia will never solve either its national or economic problems and, on the whole, will not be able to accomplish its strategic task related to the social and economic modernization of the country, that is, will be doomed to failure of democratic reforms with all ensuing consequences for itself and the entire world.

In the sphere of general policy and security

The assertion that after the disintegration of the USSR and the Warsaw Treaty the world has become more dangerous has become already a political axiom. An axiom is also the fact that the danger of a global military, all the more so, nuclear conflict is becoming, in the main, speculative.

As we see it, the main challenges to the security of civilization in the sphere of politics and military problems are linked up, first and foremost, with the

fact that the security system which was established for solving cold war problems and consisted of the opposing military-political blocs (NATO and WTO) collapsed so suddenly and rapidly that this created a situation under which the predictability of the consequences of this change has merely disappeared. There appeared the situation of a deadlock both in the sphere of the security of Europe and the world as a whole. The disintegration of the Warsaw Treaty and the USSR has led to a situation when many countries of Eastern Europe, Asia and Africa which were in the sphere of their influence are not controlled now by anyone. It is hardly to predict their policy in the sphere of security. Thus, for example, the countries which have been formed on the expanses of the former USSR are only seeking the form of their statehood, do not have precisely formulated concepts of their policy in the sphere of military security, and are building their own national armed forces on the basis of troop contingents and hardware which they have got from the former Soviet Army. Even such a military giant as Russia does not have a precisely defined new state frontier and its own military doctrine which corresponds to political realities. What about Russia itself? What is its security? What is its influence on the security of the CIS and the world as a whole? Certainly, there is still a lot of problems which are of concern for the world community but the destiny of Russia can also determine to a large extent the destiny of the world, and everybody understands this. I shall deal only with the military aspect of the problem.

Russia did not have its own Armed Forces since the formation of the USSR, that is, since 1921. Therefore, after the disintegration of the USSR in 1991 and the winning by Russia of its own statehood, only in the summer of 1992 the formation of the Armed Forces of the Russian Federation was declared. At the same time Russia gave status to its armed forces only after the national Armies were formed in the Ukraine and Byelorussia. Looking briefly at the history of the confrontation of NATO and the WTO, I must say that before 1989 the Soviet military doctrine provided for the following scenario in case a war breaks out in Europe: by a strike of the troops of the fronts of the first strategic echelon (units of Soviet troops in Poland, the GDR, Czechoslovakia, Hungary and the national armies of these countries) along several strategic lines to inflict a defeat on the troops of NATO in Europe

and during the 15 to 20 days of the operation to practically put the FRG out of the war and reach the borders of France and Spain. In case of need the troops of the second strategic echelon would enter combat actions. These troops would develop the strategic success and, if needed, would carry out operations to reach the Channel and the Atlantic Ocean. The second strategic echelon would consist of the units of forces in the Baltic area, in the Ukraine, Byelorussia, Moldavia, etc. The internal military areas of Russia itself such as the Moscow, Volga area, the Ural, and Siberia military areas would play the role of preparing strategic mobilization reserves. Taking these designs into account, appropriate units of forces of the WTO and the USSR in peace time would be built, manned, armed and trained. Fortunately, these designs were not and will never be materialized any longer. But precisely for this reason when the WTO and the USSR disintegrated and Russia won its sovereignty there arose a situation when the most efficient, well-manned troops fitted out with the latest in combat equipment found themselves outside Russia itself. Chief bases and storehouses, command points, communication centers, airfields, and main ports in the Black and Baltic Seas have also found themselves outside Russia. All earlier elaborated operational and mobilization plans have proved unnecessary. The contingent of draftees has been reduced drastically. The strategic nuclear forces were divided into four parts, and the bulk of the most modern strategic missiles stationed on the territory of the Ukraine and part of the Black Sea Navy fell under its jurisdiction. There was the need of relocating huge amounts of combat equipment and personnel from Germany, Poland, Czechoslovakia, Hungary and the Baltic countries to the territory of Russia where there were no adequate barracks for soldiers and homes for officers and their families. It was necessary to practically create anew the system of command and material and technical supply of troops and work out new operational plans. In addition, there was no legal legislation foundation for the functioning of Russia's Armed Forces which suddenly found themselves on the territories of practically all independent countries of the Baltic area and the CIS, and in a state of economic, functional and legal uncertainty. Despite these tremendous difficulties, at the present time all these problems are being solved more or less successfully.

Unfortunately, two most important problems are being solved now with a great difficulty. This is the construction of houses for the troops which are being withdrawn and reduced, and work on a new military doctrine of Russia. The lack of housing for officers and their families increases the destabilizing potential in Russia's political life, which in itself is dangerous for the course of democratic transformations pursued by the President of Russia. The lack of Russia's military doctrine (or fundamentals of Russia's military policy) does not allow to give a definite answer to the question: which army is needed by Russia and for the achievement of what tasks? And this, in its turn, does not allow to determine the scale and the amount of requisite military equipment for supplying the army, which, in its turn, makes it impossible to carry out a reasonable conversion of the military industrial complex and does not allow to demilitarize the economy and even the public consciousness of Russia.

The situation of military-political instability is being aggravated by the newly emergent territorial claims, the nuclear ambitions of the Ukraine and Kazakhstan, and the emergence of a lot of armed non-State and pseudo-State units which fulfill the tasks of new national elites. All this results in the impossibility of carrying out conversion, in weaker law and order, growing terrorism, the reign of crime and, in the final analysis, in the full moral degradation of society and general military-political destabilization.

On the other hand, this full military-political disintegration is not opposed any longer by anything. NATO and the West European Union, which were established to provide security for their members against the other bloc, have fully lost their functions. For the purposes for which they were set up they are not needed any longer and for the purposes for which they could be used in the existing form they do not fit. What we have is the same conceptual deadlock (maybe with another sign). There appeared the situation when the countries of the Warsaw Treaty and even the CIS are threatening mainly the security of each other and only indirectly West Europe. It should be noted that most often the public opinion of the West is concerned over the dangers stemming from a possible inflow of refugees from the East and the drain of nuclear technologies to the Third World countries and in reality these dangers are not most important. The

main danger is being posed by 'new nationalism' which leads to civil wars and the revision of borders, the irresponsibility of the leaders of new elites, the growing military potential and the ambitions of the 'poor' South. In these conditions the West does not know what to do and does not have a possibility for radically countering these new threats. The way out of this deadlock for NATO, the West European Union and Europe as a whole, in our view, is only one: these structures must have as their basic function peace-making actions in military conflicts threatening universal security on the basis of the concept of preventive diplomacy, and building and maintaining peace. For this they need another status, a new political mandate (for example, as a structure of the UN Security Council) and the readiness of the public opinion of the member-countries to understand and favourably consider this new mission. But even if all this is achieved the West alone will not have enough vigour and possibilities to be everywhere at the same time and be the world policeman and fireman. There is a way out of this situation. In our opinion, the manifest desire of some countries of East Europe and the CIS to ensure their national security and their attempts to enter NATO in this or another capacity and use the mechanisms of the Conference on Security and Co-operation in Europe and the United Nations are undoubtedly understandable but not productive. They are unproductive not only because NATO itself has not determined its future as yet and quite justifiably does not want to enlarge the number of its members but also because neither NATO nor the UN are in a position to find out which is taking place now on the expanses of the 'former USSR' and what can be their role, tasks and specific actions. This means that we ourselves are obliged to and must understand everything that is happening in the CIS. But we shall be able to understand this and do something real only when the CIS functions as a capable entity. And this, in its turn, presupposes the adoption by the CIS-members of a Constituent Charter and the formation of CIS leading coordination bodies which have a supranational status. In other words, the present-day amorphous state of the Commonwealth must develop, for instance, into a stable form of the UN regional subsystem which would function according to the UN principles and presupposes the need of setting up, besides other bodies, the Council and

the System of collective security which must take upon themselves the solution of the problems of regional security and peacemaking on the expanses of the CIS. There is no doubt that various countries of the CIS are different in their speed in understanding the need of such a step and many of them still have a strong syndrome of fear in relation to 'Russia's imperialism'. Nevertheless, a tendency towards such integration is evident and it has the future. Already now practically all sober-minded politicians and governments of the CIS Member-States see in the economic and military integration the main way out of the crisis and the directions of the socio-economic modernization of their countries.

The question may arise: is it that a new Warsaw Treaty is being revived again? Is it that there will be a new confrontation of military-political blocs? Is it that there will be a new twist of cold war? We shall put it directly: the danger of relapses in the past exists but only in case if NATO will confine itself only to its regional security, while the CIS Security Council will limit itself to its own security. As we see it, all collisions can be removed if NATO and the System of Collective Security of the CIS will be integrated into a single system of Euro-Asian security and will be guided by a co-ordinated (single) doctrine of direct co-operation and the co-ordination of efforts in the sphere of security under the aegis of the United Nations. In future it is possible to establish also an Asian-Pacific security system. The participation of the great nuclear powers-allies, the USA and Russia, in these systems as guarantors of security and co-operation will lead to the emergence on huge Euro-Asian-Pacific expanses of a real space of security whose role and importance for the future world it is impossible to overestimate. It seems to us that such a model of global security can counter any potential threats and challenges, and can become the foundation for a new world order.

It goes without saying that in present-day conditions it is necessary to improve the structures and the peacemaking mechanism of the United Nations. In our view, the United Nations should not only initiate peacemaking initiatives and try to settle emerging conflicts but also facilitate the elaboration and implementation of a new concept of security. There is the need to improve the legislative basis and the status of peacemaking forces, to be active in sup-

port for Russia and other CIS States in forming national peacekeeping forces, setting up an effective International Tribunal, and determining the status, powers and mechanism of implementing its decisions. In our view, a very important new nuance in the activities of the United Nations and the governments of developed countries must be the co-ordination of all treaties and decisions concerning disarmament, the reduction and destruction of nuclear armaments with the simultaneous elaboration of the world's ecological programmes and participation in them.

There is no doubt that on the way to a new world order tremendous difficulties are in store for us but, as we see it, civilization as a whole, Europe, Russia and the like have no other alternative and we should advance in the 21st century only together, uniting and intensifying by common efforts our peace-making potential.

Conclusions

A natural question arises: if everything is so bad, what shall be done to make things well?

A scrupulous and systematic analysis of the situation gives the right, however, to the existence of an optimistic view of the possibilities of the way out of the existing crisis.

In our view, the first and fundamentally important step along this way must be the elaboration and formulation of conceptional foundations and the model of the vital activity and functioning of our civilization as a whole. Undoubtedly, the question: for what purpose do we live? is as old as the world and the answer to it was formulated long ago: we live in order to live, to give life to our children and ensure favourable conditions of their life, development and prosperity not only now but in future as well. What is new is the formulation of this objective as the main idea of the functioning of civilization which becomes aware of itself as an alliance and common entity called upon to put these objectives into effect and become their responsible performer. Therefore, if the objective of civilization is a Human Being himself and his future, it means that my son Sasha (he will turn one year) as the personification of the future of civilization is that main object and subject of the activities and functioning of a family, country and civilization as a whole.

What have we, people of our generation, achieved?

What shall we leave our children? The main achievement is that we did not blow up the world! This is both much and little. If my son enters life and lives in peace and security, this will be wonderful, but how will he keep his body and soul together and on what resources can he rely? Now in the world development two alternative tendencies are manifest: the first of them is an attempt to sit over till better times in 'one's own entrenchment' and solve exclusively national or regional problems at the best; the second one is the gradual awareness of the need of an organic unity and integration on the scale of civilization as a whole. The formation of a single (compatible) system of ecological, economic, political co-operation and security which would give an effective solution of both regional and specific problems of countries and the solution of general issues of international co-operation, survival and development. It is evident that if the first tendency leads to nothing but versions of the 'iron curtain' and an impasse of civilization, the second one can have the broadest range of possibilities and stages of its development. I remember well the statement made by Manfred Wörner, NATO General Secretary, to the effect that 'Yalta is dead'. Yes, Yalta is dead. The old world order has collapsed but what is the new world order like? All of us are still to answer this question and we do not have much time for the search of this answer.

Therefore, we all are faced with the choice of what way to follow. It seems to me that the main task of our generation now is to lay political and legal foundations, as well as provide economic groundwork for a reasonable future, its foundation, and to make the process of advancement to the reason irreversible. The task of my son Sasha and his generation, basing themselves on the foundation laid by us, is to lead our civilization out of the collapse and create their potential of Reason and other development for their sons and our grandchildren.

The author of this work is modest in his belief that the ideas he has expressed here can become a foundation for an international discussion on the problems which were raised, and a basis for serious development efforts and solutions to be made by the world community, which, in the final analysis, will give us a new impetus and optimism before we enter the 21st century.

mr. R. M. Eiting

luitenant-kolonel van de militair juridische dienst

Wapenstilstand en staakt-het-vuren

Reeds lang worden Nederlandse officieren in de hoedanigheid van VN-militair waarnemer belast met o.m. het toezicht op de naleving van wapenstilstandsakkoorden en van staakt-het-vuren-overeenkomsten (Engels: *armistice* resp. *cease-fire*). Het operationele werkterrein was aanvankelijk hoofdzakelijk beperkt tot het Midden-Oosten (Untso). Sinds enkele jaren is dat werkterrein echter aanzienlijk uitgebreid. Meer dan voorheen zullen officieren (als VN-militair waarnemer of bv. als EG-monitor) in de praktijk met de onderwerpen wapenstilstand en staakt-het-vuren worden geconfronteerd. Het gaat hier om een onderwerp waarvan velen zich wel een voorstelling kunnen maken, maar dat overigens tamelijk onbekend gebied is. Bovendien is niet veel (achtergrond)informatie over dit onderwerp voorhanden.

Het lijkt zinvol deze leemte in de kennis op te vullen. Niet omdat dit noodzakelijk zou zijn voor een succesvol functioneren in de praktijk, maar omdat enige juridische achtergrondkennis op dit gebied de taakuitvoering ten goede zou kunnen komen.

Hoewel de volgende beschouwing overwegend theoretisch van aard is, heb ik ernaar gestreefd de praktijk niet uit het oog te verliezen. Het artikel is bovendien geenszins als uitputtend bedoeld, doch beperkt tot een aantal hoofdzaken. Voorts merk ik op dat in het artikel zowel de term volkenrecht als de term internationaal recht worden gebruikt. In dit kader moet daaraan geen verschil in betekenis worden toegekend.

Begripsinhoud

Landoorlogsreglement en de moderne opvatting

Het staken of opschorten van gewapende vijandelijkheden maakt van oudsher deel uit van het oorlogsrecht. De enige geschreven regeling die wij kennen is die van hfdst. V van het Landoorlogsre-

glement van 1907, handelend over de wapenstilstand (art. 36 t/m 41).¹ Het Landoorlogsreglement spreekt slechts van *wapenstilstand*; de term *staakt-het-vuren* komt niet erin voor. Wat in de zin van het Landoorlogsreglement onder wapenstilstand moet worden verstaan, is omschreven in de artikelen 36 en 37.

Art. 36 luidt voluit:

De wapenstilstand schorst de krijgsverrichtingen door eene wederkerige overeenkomst tusschen de oorlogvoerende partijen. Indien de duur van den wapenstilstand niet is bepaald, kunnen de oorlogvoerende partijen ten allen tijde de krijgsverrichtingen hervatten, mits de vijand, overeenkomstig de bepalingen van den wapenstilstand, binnen de afgesproken tijd vooruit gewaarschuwd zij.

Art. 37 luidt voluit:

De wapenstilstand kan algemeen of plaatselijk zijn. De eerste schorst de krijgsverrichtingen der oorlogvoerende staten overal; de tweede slechts tusschen bepaalde gedeelten der oorlogvoerende legers en binnen een bepaalden kring.

Deze regeling is evenwel niet meer in elk opzicht in overeenstemming met moderne opvattingen over opschorten of staken van gewapende vijandelijkheden. De ontwikkeling van het internationale recht heeft sinds 1907 immers niet stilgestaan.

Naar moderne opvattingen moet onderscheid worden gemaakt tussen *wapenstilstand* en *staakt-het-vuren* (voor beide begrippen komt men ook wel de term *bestand* [Engels *truce*] tegen, maar juridisch heeft deze term thans geen zelfstandige betekenis meer). De begrippen kunnen als volgt worden omschreven.

- Een *staakt-het-vuren* is een overeenkomst tussen belligerenten in een internationaal gewapend conflict, waarbij wordt overeengekomen de gewapen-

¹ Zoals gevoegd bij het Landoorlogsverdrag van 1907. Zie voor de Nederlandse tekst Defensiepublicatie MP 11-20.

de vijandelijkheden geheel of gedeeltelijk voor bepaalde of onbepaalde tijd op te schorten.

- Een *wapenstilstand* is een overeenkomst tussen belligerenten in een internationaal gewapend conflict, waarbij wordt overeengekomen de gewapende vijandelijkheden - en daarmee het gewapend conflict - te beëindigen.

In beide gevallen gaat het dus om een vorm van staken van de gewapende vijandelijkheden. In het ene geval (staakt-het-vuren) is dat echter van tijdelijke aard en eventueel beperkt van omvang; in het andere geval (wapenstilstand) is het definitief en algemeen. Aangenomen mag worden dat de gevestigde opvattingen deel uitmaken van thans geldend internationaal recht (zie hiervoor met name Y. Dinstein [1]).

Vergelijking van de hierboven gegeven omschrijving van *wapenstilstand* en *staakt-het-vuren* met de artikelen 36 en 37 van het Landoorlogsreglement levert het volgende beeld op. Analyse van beide artikelen in rechtshistorisch perspectief leert dat men toentertijd slechts de opschorting van de vijandelijkheden op het oog heeft gehad; niet de beëindiging ervan. Met andere woorden: in het Landoorlogsreglement van 1907 is een type overeenkomst geregeld die wij thans zouden aanduiden als staakt-het-vuren-overeenkomst. Een wapenstilstand in de moderne betekenis van een beëindiging van het gewapend conflict, wordt in het Landoorlogsreglement, in weerwil van de in hfdst. V gebezigde terminologie, niet geregeld. Er is dus sprake van een wijziging van, en vooral een internationaal rechtelijke aanvulling op, het Landoorlogsreglement.

Ontwikkeling van de begripsinhoud in historisch perspectief

De hierboven geschetste wijziging in de betekenis van het begrip wapenstilstand en de introductie van het begrip staakt-het-vuren hangen samen met in de loop van tijd gewijzigde volkenrechtelijke opvattingen over oorlog en vrede en de daarmee samenhangende praktijk van staten. Voor een goed begrip is het zinvol kort aandacht te besteden aan de ontwikkelingsgeschiedenis van die verandering.

Voor de Tweede Wereldoorlog was een formele staat van oorlog bepalend voor volkenrechtelijke (o.m. oorlogsrechtelijke) consequenties op dit gebied, ook al vonden in het geheel geen gevechten

plaats (vergelijk de situatie in 1939 na de oorlogsverklaringen door Groot-Brittannië en Frankrijk aan Duitsland na de Duitse inval in Polen). Een formele oorlogsverklaring was (verplicht) gebruik, zo ook een formeel einde d.m.v. een capitulatie of een vredesverdrag. In een dergelijke formele benadering past niet goed een ander einde van het gewapend conflict. Welke gevolgen zouden volkenrechtelijk daaraan moeten worden verbonden? (Het volkenrecht zou daarmee niet goed raad hebben weten.) In deze benadering kon een wapenstilstand dan ook eigenlijk geen andere betekenis hebben dan opschortend.

Toch zien wij reeds vóór de Tweede Wereldoorlog de eerste voorboden van een andere benadering van het begrip wapenstilstand. Wanneer staten oorlogsmoe of om andere redenen de oorlog wensten te beëindigen, initieerde men, met het oog op een te sluiten vredesverdrag, niet zelden voorbereidende vredesonderhandelingen. Het was vanzelfsprekend zeer gewenst gedurende die vredesonderhandelingen de vijandelijkheden zoveel mogelijk op te schorten, en dat bovendien met het politieke oogmerk deze geheel te beëindigen. Een in dat verband overeengekomen wapenstilstand kon, hoewel formeel van tijdelijke aard, feitelijk het beoogde einde van de vijandelijkheden betekenen; zo hebben bv. de wapenstilstandsakkoorden tussen de westelijke geallieerden en Duitsland in november 1918 die strekking gehad. De eerste contouren van een tweedeling worden zichtbaar. Enerzijds een wapenstilstand als een opschorting van vijandelijkheden met een politiek doel (einde aan de gevechtshandelingen om vredesonderhandelingen mogelijk te maken); anderzijds een onderbreking van de gevechtshandelingen van plaatselijke, tijdelijke en/of anderszins beperkte aard, met een militair doel.

Deze tendens zette na de Tweede Wereldoorlog in versterkte mate door en wel in het bijzonder door een verschuiving van een formele benadering van het verschijnsel oorlog naar een feitelijke. Onder invloed van de VN, met name door het geweldsverbod van art. 2(4) van het Handvest van de VN en het verbod van een agressieoorlog, wordt, behoudens het geval van zelfverdediging (ex art. 51 Handvest van de VN), oorlog niet langer aanvaard als een legitiem middel van de politiek. In verband met o.m. de stigmatiserende werking raken oorlogsverklaringen in onbruik en datzelfde gebeurt met de term *oorlog*. De gewapende conflicten zijn

echter daarmee natuurlijk niet de wereld uit geholpen. Het volkenrecht past zich bij deze ontwikkeling aan, door niet meer de formele maar feitelijke toestand beslissend te achten voor volkenrechtelijke consequenties.²

In samenhang met de verandering van de volkenrechtelijke opvattingen over oorlog veranderen ook de opvattingen over het verschijnsel en het begrip *vrede*. Men ziet in dat vrede meer is dan de afwezigheid van een gewapend conflict. Afwezigheid van gewapende vijandelijkheden is wel een noodzakelijke voorwaarde voor vrede, maar is niet voldoende. Een vredestoestand treedt pas in na normalisatie van de betrekkingen tussen partijen (herstel van economische en diplomatieke betrekkingen e.d.). Met andere woorden: het einde van het gewapende conflict kan worden losgemaakt van het einde van het totale conflict. Het ene hoeft niet op het andere te wachten. Het gewapende conflict kan ook zonder vredesonderhandelingen worden beëindigd. Zo wordt dan de deur opengezet naar een ontwikkeling waarbij een bepaalde vorm van opschorting van de vijandelijkheden onder de benaming *wapenstilstand*, in de statenpraktijk tot een instrument wordt om een gewapend conflict te beëindigen.

Ter illustratie van deze ontwikkeling kunnen de wapenstilstandsovereenkomsten dienen die in 1949 zijn gesloten tussen enerzijds Israël en anderzijds Egypte, Syrië, Libanon en Jordanië, en de wapenstilstand die in 1953 in Korea is gesloten (Panmoenjom). Deze overeenkomsten beëindigden de Israëlische onafhankelijkheidsoorlog resp. de oorlog in Korea zonder dat daarmee een vredestoestand werd gecreëerd. De wapenstilstandsovereenkomsten tussen Israël en de genoemde Arabische landen schrijven o.m. voor dat, met het oog op de bevordering van het herstel van een duurzame vrede in Palestina, het de partijen verboden is de gewapende vijandelijkheden te hervatten. Bovendien wordt in de overeenkomsten bepaald dat deze van kracht blijven totdat een vreedzame regeling van het conflict is bereikt. De Panmoenjom-overeenkomst vestigt een wapenstilstand met als doel een

² Dit ligt ook voor de hand. Staten zouden anders door een spel met woorden - oorlog geen oorlog noemen - zich aan volkenrechtelijke consequenties kunnen onttrekken. Vergelijk ook de Verdragen van Genève van 1949 en de Aanvullende Protocollen van 1977 (zie MP 11-20), waar voor de toepasselijkheid niet oorlog maar feitelijk gewapend conflict als noodzakelijke en voldoende voorwaarde wordt gesteld.

volledig staken van alle gewapende vijandelijkheden in Korea totdat een definitieve vredesregeling tot stand is gekomen. [1]

Ter onderscheiding van *wapenstilstand* in de nieuwe betekenis ontstaat de gewoonte een opschorting van de vijandelijkheden in eigenlijke zin (dus bedoeld als tijdelijk, eventueel plaatselijk en/of anderszins beperkt, doorgaans met in de eerste plaats een militair doel) aan te duiden met *staakt-het-vuren*.

Daarmee is dan ten slotte de volgende situatie ontstaan. De regeling van het Landoorlogsreglement leeft voort onder andere naam (*staakt-het-vuren*); de oude term *wapenstilstand* duidt een moderne ongeschreven gewoonterechtelijke aanvulling op het Landoorlogsreglement aan. Daarbij gaat het om een aanvulling die als het ware het domein van het oorlogsrecht (het *ius in bello*) heeft verlaten. Immers een wapenstilstandsovereenkomst beëindigt het gewapend conflict, en is daarmee het domein van het recht van oorlog en vrede (*ius ad bellum*) binnengetreden.

De geschetste ontwikkeling is een voorbeeld van hoe de behoeften van de praktijk (internationale relaties tussen staten) en daarmee samenhangende veranderende theoretische opvattingen de statenpraktijk zodanig kunnen beïnvloeden, dat op grond van die praktijk oude oorlogsrechtelijke verdragsbepalingen worden aangevuld met ongeschreven volkenrechtelijk gewoonterecht. Daardoor kunnen o.m. klassieke begrippen van betekenis veranderen en nieuwe begrippen worden geïntroduceerd.

Toepasselijkheid

In het oorlogsrecht wordt onderscheid gemaakt tussen een internationaal gewapend conflict (tussen staten) en een niet-internationaal conflict (burgeroorlog). Het oorlogsrecht is van oudsher georiënteerd op een gewapend conflict tussen staten. Op een burgeroorlog is slechts een zeer beperkt deel van het oorlogsrecht van toepassing (het gemeenschappelijke art. 3 van de vier Verdragen van Genève van 1949 en het Tweede Aanvullende Protocol van 1977). De vraag die zich nu voordoet is of de regelingen van *staakt-het-vuren* en *wapenstilstand* ook gelden in een niet-internationaal conflict. De *staakt-het-vuren-overeenkomst* (zoals geregeld

in het Landoorlogsreglement) maakt deel uit van het oorlogsrecht zoals dat geldt in een internationaal gewapend conflict. Noch in het gemeenschappelijke art. 3 van de Verdragen van Genève van 1949, noch in het Tweede Aanvullende Protocol is op dit terrein iets geregeld. Geheel in de lijn van de historisch bepaalde strekking van het oorlogsrecht geldt dus dat slechts staten staakt-het-vuren-overeenkomsten kunnen sluiten.

Ook een wapenstilstand, als volkenrechtelijke overeenkomst op de grens van oorlog en vrede, kan in principe slechts door staten worden gesloten. Dat betekent dat de volkenrechtelijke regels die op deze overeenkomst van toepassing zijn in een burgeroorlog niet gelden. Voor wat betreft de toepasselijkheid bestaat hier geen verschil tussen een staakt-het-vuren en een wapenstilstand.

Betekent dit nu dat in burgeroorlogssituaties in het geheel geen wapenstilstand of staakt-het-vuren zou kunnen worden overeengekomen? (Men vergelijk bv. de conflicten in Angola, Cambodja en in voormalig Joegoslavië.) Het is zinvol hier onderscheid te maken tussen enerzijds feitelijk handelen van de strijdende partijen en anderzijds de daaraan te verbinden juridische gevolgen. (Welke rechten en plichten brengt dit feitelijke handelen mee?) Vanzelfsprekend kunnen de partijen in een burgeroorlog, al dan niet in onderling overleg, tot een feitelijk staken van de vijandelijkheden besluiten. Men kan dat zelfs een staakt-het-vuren of wapenstilstand noemen; het is echter geen staakt-het-vuren of een wapenstilstand in volkenrechtelijke zin. Het volkenrecht verbindt daaraan geen consequenties.

Met het voorgaande wil echter niet zijn gezegd dat aan een overeenkomst in een burgeroorlog om de gevechtshandelingen op te schorten/te staken in het geheel geen rechtsgevolg is verbonden. Zo geldt altijd het universele rechtsbeginsel dat bonafide overeenkomsten behoren te worden nagekomen. Bij de uitwerking daarvan zou men de oorlogsrechtelijke bepalingen terzake als richtlijn kunnen nemen. Ook zouden op een dergelijke overeenkomst nationale rechtsregels van toepassing kunnen zijn, althans voor zover deze door elk der belligerente partijen worden erkend (wat overigens in de overeenkomst zelf buiten twijfel zou kunnen worden gesteld). Volkenrechtelijk zijn aan deze overeenkomsten echter geen rechten of plichten verbonden, noch sancties op schending daarvan. Behoudens uitdrukkelijk geregelde uitzonderingen (zoals in het oor-

logsrecht in de vorm van art. 3 van de Verdragen van Genève en het Tweede Aanvullende Protocol) bemoeit het Volkenrecht zich in principe niet met de binnenlandse aangelegenheden van een soevereine staat.

De staakt-het-vuren-overeenkomst

Het verdient de voorkeur de staakt-het-vuren-overeenkomst te behandelen vóór de bespreking van de wapenstilstandsovereenkomst. Staakt-het-vuren kan worden beschouwd als de in het Landoorlogsreglement geregelde basisfiguur waarvan de wapenstilstand een bijzondere vorm is. De wapenstilstandsovereenkomst is immers, zoals wij hebben gezien, een uit het Landoorlogsreglement voortgekomen, maar daarbuiten geregelde, moderne figuur onder een oude benaming, die op een aantal punten afwijkt van de basisfiguur, en daarom beter daarna kan worden behandeld.

In het voorgaande is de ontwikkeling van het begrip *staakt-het-vuren* besproken. Wij hebben daarbij gezien dat staakt-het-vuren in de moderne betekenis een overeenkomst inhoudt tussen belligerenten in een internationaal gewapend conflict, waarbij wordt overeengekomen dat de gewapende vijandelijkheden geheel of gedeeltelijk voor bepaalde of onbepaalde tijd zullen worden opgeschort. Thans zal nader worden ingegaan op een aantal aspecten van de staakt-het-vuren-overeenkomst, en wel: doel, modaliteit, bevoegdheid, vorm, inhoud en gevolgen.

Overigens zij hier volledigheidshalve nog opgemerkt dat buiten het geval van een oorlogsrechtelijke staakt-het-vuren-overeenkomst ook in uitsluitend feitelijke zin sprake kan zijn van het tijdelijk achterwege blijven van gewapende vijandelijkheden. Aan een dergelijke toestand als zodanig zijn echter geen rechten of plichten verbonden. Ik zal daaraan verder geen aandacht besteden.

Modaliteiten, doel en bevoegdheid

Volgens art. 37 van het Landoorlogsreglement kan een staakt-het-vuren algemeen of plaatselijk zijn. Een algemeen staakt-het-vuren schort alle gewapende vijandelijkheden tussen de belligerenten op (waar dan ook). Met een plaatselijk staakt-het-vuren wordt bedoeld dat het is beperkt naar plaats en/of betrokken strijdkrachten.

Hoewel een algemeen staakt-het-vuren mede militaire doelen kan dienen, zal men doorgaans in de eerste plaats een politiek doel voor ogen hebben. Mogelijke politieke doelen kunnen uiteenlopen van het sparen van de strijdkrachten - eventueel om daarmee later onder gunstiger omstandigheden de strijd te hervatten - tot het scheppen van een gunstige uitgangspositie voor de beëindiging van het gewapend conflict. Laatstbedoelde situatie kan de strekking hebben bemiddeling door derde staten mogelijk te maken, doch ook om een wapenstilstand voor te bereiden en/of rechtstreekse vredesonderhandelingen mogelijk te maken. In dit verband moet worden opgemerkt, dat een algemeen staakt-het-vuren ook door de Veiligheidsraad van de VN kan worden aanbevolen (zoals bv. tijdens de Falklandoorlog in 1982), en ingevolge hfdst. VII van het Handvest van de VN (onder de daar genoemde voorwaarden) zelfs door de Veiligheidsraad kan worden opgedragen.

Een beperkt staakt-het-vuren kan variëren van zeer beperkt tot bijna algemeen. Het geldt altijd slechts voor een geografisch beperkt gebied en dikwijls slechts voor een deel van de strijdkrachten. Er is altijd sprake van een militair doel dat dikwijls (zo niet meestal) tevens humanitair van aard is. Voorts zal in het geval van een beperkt doch bijna algemeen staakt-het-vuren doorgaans ook enigerlei politieke doelstelling een belangrijke rol of zelfs een hoofdrol kunnen spelen.

Niet zelden zal het kunnen gaan om de naleving van oorlogsrechtelijke verplichtingen. Zo schrijft bv. art. 15 van het Eerste Verdrag van Genève van 1949 (bescherming van gewonden en zieken te veld) voor, dat zodra de omstandigheden dit toelaten een staakt-het-vuren moet worden georganiseerd om gewonden te verzamelen, uit te wisselen en te evacueren. Een dergelijk staakt-het-vuren, voor wellicht maar enkele uren, kan *on the spot* worden geregeld. Het is echter ook denkbaar dat in een bepaald operatiegebied de gevechtshandelingen tussen land- en luchtmacht van de partijen 24 uur worden opgeschort, teneinde dringende humanitaire hulp aan de burgerbevolking of evacuatie van (een deel van) die burgerbevolking mogelijk te maken.

Wie zijn bevoegd een staakt-het-vuren-overeenkomst te sluiten? Het Landoorlogsreglement spreekt slechts over partijen. Het antwoord zal dus moeten

worden beredeneerd (waarbij algemene volkenrechtelijke beginselen en regels behulpzaam kunnen zijn). Het hangt ervan af of men te maken heeft met een (bijna) algemeen of met een beperkt staakt-het-vuren.

Gelet op het politieke doel van een (bijna) algemeen staakt-het-vuren en de daarmee samenhangende belangen en politieke implicaties, zal de beslissingsbevoegdheid als regel aan de politieke leiding (van staat of statencoalitie) zijn voorbehouden. Daarbij is het geoorloofd te achten dat deze bevoegdheid namens de politieke leiding door een daartoe gemachtigde militaire bevelhebber of een hoge militaire vertegenwoordiger van de regering (of van het politieke leidinggevende orgaan van een coalitie) wordt uitgeoefend. Ook is het denkbaar dat de politieke leiding deze bevoegdheid - eventueel onder het stellen van voorwaarden - aan de hoogste militaire bevelhebber heeft gedelegeerd. Men vergelijk de onderhandelingen over een staakt-het-vuren in de Golfoorlog van 1991 tussen enerzijds de geallieerde bevelhebber (generaal Schwartzkopf) en gemachtigde Irakese militaire autoriteiten anderzijds.

Een overeenkomst tot een beperkt staakt-het-vuren (beperkter dan bijna algemeen) dient altijd in de eerste plaats (en dikwijls uitsluitend) een militair doel. Het antwoord op de bevoegdheidsvraag ligt in het verlengde daarvan. Volkenrechtelijk is elke commandant binnen zijn gebied van bevelsverantwoordelijkheid bevoegd een dergelijke overeenkomst te sluiten zonder dat hij daarvoor de toestemming van een hogere commandant behoeft. Zo zou in principe (dus afgezien van praktische uitvoeringsproblemen) de pelotonscommandant van een zelfstandig optredend peloton met de vijand een lokaal staakt-het-vuren van een uur kunnen overeenkomen om gewonden van het gevechtsveld te evacueren. Volkenrechtelijk gezien heeft hij daarvoor van niemand toestemming nodig.

Vanuit commandovoeringsoogpunt zou e.e.a. problemen kunnen opleveren. De uitvoering van de opdracht zou in gevaar kunnen komen, of een hogere commandant heeft zich de bewuste bevoegdheid voorbehouden. Intern tuchtrechtelijk moge dat gevolgen hebben, volkenrechtelijk is het niet relevant. *Volkenrechtelijk is slechts relevant of de commandant door zijn bevelsverantwoordelijkheid is gelegitimeerd en de tegenpartij daarop in goed vertrouwen mocht afgaan.* Overigens staat het een

commandant vanzelfsprekend vrij eerst toestemming te vragen aan zijn naasthogere commandant, maar dat ontnemt hem niet zijn primair volkenrechtelijke verantwoordelijkheid. Binnen het eigen bevelsgebied aangaan van een staakt-het-vuren-overeenkomst in opdracht van een hogere commandant is ook mogelijk. Ook dan is echter de uitvoerende commandant zelf volkenrechtelijk de bevoegde en aansprakelijke commandant, tenzij de overeenkomst uitdrukkelijk op gezag en op naam van de hogere commandant wordt gesloten.

Vorm en inhoud

Een oorlogsrechtelijke staakt-het-vuren-overeenkomst is in principe vormvrij. Het Landoorlogsreglement schrijft hier niets voor en geen andere regel van internationaal recht verzet zich ertegen. De overeenkomst kan dus zowel mondeling als schriftelijk worden aangegaan. Waarom het uiteindelijk gaat is dat de inhoud van de overeenkomst voldoende duidelijk vaststaat; ook achteraf. Zo is het denkbaar dat een lokaal overeengekomen beperkt staakt-het-vuren voor bv. 3 uren, met geen ander doel dan gewondenevacuatie, mondeling wordt overeengekomen.

Het ligt echter voor de hand dat het, hoe omvangrijker en/of gecompliceerder het gebied is waarop het staakt-het-vuren betrekking heeft en hoe groter de belangen zijn die op het spel staan, des te wenselijker is (mede in verband met bewijslast achteraf) de overeenkomst schriftelijk vast te leggen. Een algemeen staakt-het-vuren zal niet anders dan schriftelijk kunnen worden vastgelegd. Door of namens regeringen gesloten, zal een dergelijke overeenkomst bovendien de status hebben van een volkenrechtelijk verdrag. Als richtlijn kan worden aangehouden dat in het algemeen de schriftelijke vorm de voorkeur verdient omdat deze de meeste zekerheid biedt.

Wat moet en wat kan in de overeenkomst worden geregeld? In elk geval zal moeten vaststaan wie wát zijn overeengekomen en met welk doel. Zonder antwoord op deze vragen kan niet worden gesproken van een volwaardige (geldige) overeenkomst. Voor het overige staat het de betrokken partijen in principe vrij om binnen de door het volkenrecht getrokken grenzen in de overeenkomst te regelen wat men wil. Ter toelichting het volgende.

- In de eerste plaats moet vaststaan op wiens gezag de overeenkomst is gesloten en wie voor de naleving ervan verantwoordelijk en aansprakelijk is. Dat zal doorgaans niet veel problemen behoeven op te leveren, maar enige oplettendheid is zo nu en dan geboden. De officier die de onderhandelingen voert hoeft niet de bevoegde autoriteit resp. commandant te zijn (en zal dat dikwijls ook niet zijn). Uit de overeenkomst zelf moet blijken wie de bevoegde autoriteit (commandant) is.

- In de tweede plaats moeten onderwerp en doel van de overeenkomst voldoende nauwkeurig zijn bepaald. Gaat het alleen om de evacuatie van gewonden, of ook om de uitwisseling van gewonde krijgsgevangenen? Dient de ontruiming van een bepaalde sector alleen een militair-humanitair of ook een politiek doel? Voor wie en waar geldt het staakt-het-vuren?

Vervolgens moet de aandacht worden gevestigd op de artikelen 36, 38 en 39 van het Landoorlogsreglement. Deze bevatten voorschriften waarvan de uitwerking voor het concrete geval, hetzij verplicht, hetzij bij voorkeur, in de overeenkomst moet worden geregeld.

Art. 36 bepaalt o.m. dat, wanneer de duur van het staakt-het-vuren niet is vastgesteld, de partijen elk moment de gevechtshandelingen mogen hervatten, op voorwaarde dat een in de overeenkomst vastgelegde minimale waarschuwingstijd in acht wordt genomen. Het is dus raadzaam de duur van het staakt-het-vuren in de overeenkomst vast te leggen. Is de duur onbepaald - hetgeen nadrukkelijk kan worden vermeld, maar zonder andersluidende regeling moet worden aangenomen - dan moet in elk geval in de overeenkomst worden opgenomen welke waarschuwingstermijn men in acht zal nemen.

Art. 38 schrijft o.m. voor, dat de staakt-het-vuren-overeenkomst officieel en tijdig aan de troepen moet worden bekendgemaakt, en dat de vijandelijkheden onmiddellijk na de bekendmaking of op het daartoe bepaalde tijdstip worden geschorst. Strikt genomen kan dat ook buiten de eigenlijke overeenkomst worden geregeld. Het zal echter duidelijk zijn dat het, gelet op het ermee gemoeide belang, sterk de voorkeur verdient het tijdstip waarop het staakt-het-vuren ingaat in de overeenkomst zelf te regelen. Partijen dienen daarbij rekening te houden met hun communicatiemogelijkheden en voldoende tijdsmarge in te bouwen, opdat alle betrok-

ken troepen zich aan het afgesproken tijdstip kunnen houden.

In art. 39 is bepaald, dat het aan de partijen wordt overgelaten in de overeenkomst afspraken vast te leggen over de contacten die in het betrokken gebied mogen worden onderhouden met de burgerbevolking en tussen partijen onderling.

Wordt men het daarover niet eens, dan kan dat betekenen dat een overeenkomst niet tot stand komt. Oppenheim [2] geeft daarvan een oud voorbeeld uit de Frans-Duitse oorlog van 1870. Een voorgenomen staakt-het-vuren van 25 dagen ging niet door, omdat de Duitsers hervatting van de voedselvoorziening van de bevolking van Parijs niet toestonden (hetgeen overigens thans naar het moderne oorlogsrecht een schending van het oorlogsrecht zou betekenen).

In het verlengde van art. 39 dienen drie kwesties zich voor nadere regeling aan.

- Een eerste kwestie betreft de aloude strijdvraag of de partijen tijdens het staakt-het-vuren hun posities mogen verbeteren en zich mogen versterken. In het volkenrecht is daarop geen volledig en ondubbelzinnig antwoord te vinden. In het algemeen is men het erover eens, dat buiten het gebied van direct gevechtscontact tussen de betrokken strijdkrachten niets de partijen verbiedt zich (militair) te versterken. Er bestaat echter geen overeenstemming over wat wel en niet toelaatbaar is binnen het gebied van direct gevechtscontact. Vooral dit laatste punt leent zich voor regeling door de partijen zelf.

- De tweede kwestie betreft de regeling van communicatie en overleg tussen de partijen gedurende de duur van het staakt-het-vuren. Behalve in gevallen van kwade trouw of een plotseling totaal gewijzigde situatie, is geen der partijen gebaat bij een voortijdig einde van het staakt-het-vuren ten gevolge van misverstanden e.d. In het bijzonder bij langer durende en verstrekkende overeenkomsten kunnen partijen besluiten een permanente verbinding tussen hen tot stand te brengen, liaisonofficieren uit te wisselen, al dan niet gesteund door tolken e.d.

- De derde kwestie betreft de regeling van scheidings- of demarcatielijnen. Het gaat daarbij om een gemarkeerde, althans op een kaart en in het terrein herkenbare begrenzing van een neutrale zone tussen de betrokken strijdkrachten, die door geen van hen mag worden betreden.

Gevolgen

Pacta sunt servanda; overeenkomsten dienen te goeder trouw te worden nagekomen. Dat is het belangrijkste gevolg van een rechtsgeldig gesloten staakt-het-vuren-overeenkomst. Rechtsgeldig is de overeenkomst wanneer er volkenrechtelijk geen gebreken aan kleven (zoals het ontbreken van een onderwerp, een overeenkomst die onder ongeoorloofde druk tot stand is gekomen of door onbevoegden is gesloten).³

Het vereiste van de goede trouw speelt o.m. een rol bij de uitleg en toepassing van art. 36 van het Landoorlogsreglement. Volgens dit artikel kunnen de oorlogvoerende partijen te allen tijde de krijgsverrichtingen hervatten indien de duur van het staakt-het-vuren niet is bepaald. De werking van de goede trouw brengt mee dat deze bevoegdheid wordt beperkt. Het vereiste van de goede trouw wil dat, ook in een geval van staakt-het-vuren voor onbepaalde tijd, de vijandelijkheden pas worden hervat nadat het staakt-het-vuren kans van slagen heeft gehad; met andere woorden: pas nadat een redelijke termijn is verstreken. In art. 36 kan geen legitimatie worden gevonden om een staakt-het-vuren-overeenkomst één minuut nadat ze is ingegaan alweer te verbreken [1].

Welke zijn nu de gevolgen van een schending van een staakt-het-vuren? Ter beantwoording van die vraag moet eerst eraan worden herinnerd dat de schending alle in de overeenkomst gemaakte afspraken kan betreffen, en dus niet is beperkt tot de afspraak het vuren tijdelijk te zullen staken. Wanneer in de staakt-het-vuren-overeenkomst is afgesproken dat (gewonde) krijgsgevangenen zullen worden uitgewisseld en één der partijen zich niet eraan houdt, dan betekent ook dát een schending van de overeenkomst, ook al zwijgen de wapens nog steeds. Vervolgens leert raadpleging van de artikelen 40 en 41 van het Landoorlogsreglement (handelend over schendingen) ons meer.

In artikel 40 is bepaald dat een ernstige schending de andere partij het recht geeft de overeenkomst op te zeggen en wanneer de situatie dringend is, onmiddellijk de vijandelijkheden te hervatten. Uit dit artikel kunnen de volgende drie soorten schendingen (met gevolgen) worden afgeleid [1] [2]. ▷

³ Overigens wil diezelfde goede trouw dat partijen zich over en weer van elkaars bevoegdheid vergewissen.

1. Een lichte schending die niet het recht geeft de overeenkomst op te zeggen.
2. Een ernstige schending die de andere partij het recht geeft de overeenkomst op te zeggen, maar niet dan na een waarschuwing vooraf.
3. Een ernstige schending en een dringende situatie die de andere partij het recht geven zonder waarschuwing vooraf direct de vijandelikheden te hervatten.

Dit theoretische onderscheid zal in de praktijk niet probleemloos zijn. Wat voor de een licht is, is voor de ander ernstig; wat voor de een dringend is hoeft dat voor de ander niet te zijn. Een en ander kan echter wel zover worden gepreciseerd, dat het bij een ernstige schending toch wel zal moeten gaan om een aanzienlijke inbreuk op een of meer van de belangrijkste afspraken, en dat „dringend” in elk geval op een aanzienlijke en onmiddellijke bedreiging van de veiligheid van de eigen troepen duidt.

In art. 41 is bepaald dat wanneer particulieren, optredend binnen het gebied van verantwoordelijkheid van één partij, eigenmachtig de overeenkomst schenden, dit de andere partij niet het recht geeft de overeenkomst te beëindigen, doch wel het recht geeft de bestraffing van de schuldigen en schadevergoeding door de wederpartij te eisen. Het artikel heeft het oog op situaties waar particulieren onder de verantwoordelijkheid van de partijen vallen, en de overeenkomst inhoudt dat het staakt-het-vuren ook voor hen zal gelden.

Een vraag die nog moet worden gesteld is of een ernstige schending van een staakt-het-vuren een oorlogsmisdrijf kan opleveren. Hoewel het Landoorlogsreglement zich daarover niet uitlaat, mag die mogelijkheid niet worden uitgesloten. Het moderne oorlogsrecht bevat daarvoor wel indicaties (met name in de jurisprudentie van de Militaire Tribunaal van Neurenberg en Tokio na de Tweede Wereldoorlog), maar geheel ondubbelzinnig is het niet.

Tot slot moet worden opgemerkt dat hervatting van de vijandelikheden na een staakt-het-vuren (hetzij legitiem, hetzij bij wijze van schending) in principe geen nieuw gewapend conflict oplevert, doch hervatting/voortzetting van het bestaande conflict betekent. Dat is vanzelfsprekend voor vormen van een beperkt staakt-het-vuren, maar minder vanzelfsprekend voor een algemeen staakt-het-vuren van lange duur. Doch ook in dat geval geldt dat in prin-

cipe geen nieuw gewapend conflict uitbreekt. Er is één uitzondering denkbaar, die (als grensgeval) hierna bij de bespreking van de wapenstilstands-overeenkomst aan de orde zal komen.

De wapenstilstandsovereenkomst

Men neme een staakt-het-vuren; men voege daar de *intentie* van partijen het gewapend conflict te beëindigen aan toe, en men heeft een wapenstilstand. Dit is natuurlijk een te simpele voorstelling van zaken, maar de benadering vertoont ook een kern van waarheid. In de grond van de zaak is de wapenstilstandsovereenkomst een bijzondere vorm van de staakt-het-vuren-overeenkomst. Het is echter de *intentie* van partijen die de wapenstilstand als het ware over een denkbeeldige grens tussen *ius in bello* en *ius ad bellum* tilt, waardoor deze qua gevolgen in belangrijke mate verschilt van staakt-het-vuren. Ik zal mij beperken tot die afwijkende gevolgen.

Een wapenstilstandsovereenkomst wordt altijd aangegaan met het oogmerk het gewapende conflict te beëindigen. Zij dient dus een politiek doel. Het is echter niet hetzelfde als een vredesverdrag; zoals in het voorafgaande is uiteengezet is daarvoor méér nodig.

Ook is de wapenstilstand niet de enige wijze waarop een gewapend conflict kan worden beëindigd. Dat kan ook nog steeds rechtstreeks d.m.v. een vredesverdrag plaatsvinden, dus zonder dat eerst een wapenstilstand is gesloten. Het moge echter duidelijk zijn dat vredesonderhandelingen ter voorbereiding van een vredesverdrag aanzienlijk worden bevorderd wanneer eerst een wapenstilstand is gesloten. Een gewapend conflict wordt ook beëindigd door capitulatie van een der partijen. Ook al wordt hier wel gesproken van een capitulatieakkoord of -overeenkomst, dat neemt niet weg dat het hier gaat om een eenzijdig dictaat, en geenszins om een wederkerige overeenkomst, zoals bij een wapenstilstand. Een gewapend conflict kan ook een einde nemen doordat een algemeen staakt-het-vuren vele jaren standhoudt, de partijen zonder vredesverdrag feitelijk de betrekkingen hebben genormaliseerd en uit alles blijkt dat de partijen het gewapend conflict als beëindigd beschouwen, maar om bepaalde redenen het niet (meer) nodig achten een formele wapenstilstand te sluiten. Ook is denkbaar dat een gewapend conflict eindigt zonder wapenstilstand,

doordat gedurende vele jaren feitelijk geen vijandelijkheden meer plaatsvinden en uit alles blijkt dat partijen het gewapend conflict als beëindigd beschouwen. Vooral de laatstgenoemde mogelijkheid is echter niet ontbloot van onzekerheden. De wapenstilstandsovereenkomst heeft het grote voordeel van duidelijkheid en zekerheid.

Een wapenstilstandsovereenkomst kan niet beperkt zijn, maar moet algemeen zijn. Een gewapend conflict omvat alle vijandelijkheden tussen partijen, waar dan ook. Het oogmerk waarmee een wapenstilstandsovereenkomst wordt gesloten is aan al die vijandelijkheden definitief een einde te maken. Een gedeeltelijke wapenstilstand is theoretisch niet goed te verdedigen, en praktisch een fictie.

Slechts de politieke leiding van een staat of statencoalitie moet bevoegd worden geacht een wapenstilstandsovereenkomst te sluiten. Het politieke belang van een wapenstilstandsovereenkomst laat geen andere conclusie toe. Wel kan een daartoe aangewezen (militaire) autoriteit namens de politieke leiding de onderhandelingen voeren en namens de politieke leiding de overeenkomst tekenen. Zo is bv. de wapenstilstandsovereenkomst in 1949 tussen Egypte en Israël namens de betrokken regeringen getekend door officieren met de rang van kolonel.

Over de vorm en inhoud kan, ter aanvulling op wat hierboven bij de overeenkomst van staakt-het-vuren is besproken, nog het volgende worden opgemerkt. Een wapenstilstandsovereenkomst heeft in principe de status van volkenrechtelijk verdrag. Dat betekent dat de vorm niet anders dan schriftelijk kan zijn, en aan formele vormvereisten zal moeten voldoen (e.e.a. volgens het Weense Verdrag inzake het volkenrechtelijke-verdragenrecht van 1969). In de overeenkomst kunnen bepalingen worden opgenomen over het beloop van (eventueel omstreden) grenzen. Deze kunnen als *demarcatielijnen* worden aangeduid. Men dient evenwel in het oog te houden dat hiermee niet hetzelfde wordt bedoeld als in een staakt-het-vuren-overeenkomst. Het gaat hier om werkelijke grenzen, over het beloop waarvan nog geen volledige overeenstemming hoeft te bestaan, maar waarover men afspreekt dat eventuele wijziging slechts langs vreedzame weg zal plaatsvinden. Tot zolang legt men een *status-quo* vast.

Evenals bij een staakt-het-vuren-overeenkomst is het belangrijkste gevolg van een wapenstilstandsovereenkomst dat ze te goeder trouw moet worden

nagekomen. Voor de abstracte gevolgen meer *en detail* dient men echter niet het Landoorlogsreglement te raadplegen, maar het eerder genoemde Weense verdragenrechtsverdrag van 1969 (het valt buiten het bestek van het onderwerp hierop verder in te gaan).

Schending van een wapenstilstandsovereenkomst als zodanig levert geen schending van het oorlogsrecht op. De wapenstilstandsovereenkomst is immers als het ware opgeschoven van het terrein van het oorlogsrecht (*ius in bello*) naar het terrein van het recht van oorlog en vrede (*ius ad bellum*). Dit betekent dat een schending van een wapenstilstandsovereenkomst moet worden beoordeeld aan de hand van de criteria van het *ius ad bellum*. De belangrijkste vraag die zich hierbij voordoet is, of ten gevolge van die schending van het uitbreken van een gewapend conflict kan worden gesproken. Dat is het geval wanneer de schending naar internationaal recht ernstig genoeg is; er is dan altijd sprake van een *nieuw* gewapend conflict, met alle gevolgen van dien. Daarbij zijn opnieuw primair de bepalingen in het Handvest van de VN over het verbod van geweld en het recht op zelfverdediging van belang. Schending kan, gelet op het voorgaande, een internationaalrechtelijk misdrijf tegen de vrede opleveren (agressieoorlog), waarbij de agressor een andere kan zijn dan die van vóór de wapenstilstand. In dit verband moet overigens eraan worden herinnerd dat bij wijze van uitzondering, en wel onder de in de paragraaf over de staakt-het-vuren-overeenkomst genoemde omstandigheden, ook een duurzaam algemeen staakt-het-vuren tot bovenbedoeld resultaat kan leiden.

Het voorgaande kan worden geïllustreerd aan de hand van de praktijk van het langdurende conflict in het Midden-Oosten tussen Israël en de Arabische Staten.

Het gewapende conflict tussen Israël en Egypte in 1956 was een nieuw gewapend conflict omdat de oorlog tussen Israël en Egypte in 1949 was geëindigd met een wapenstilstandsovereenkomst. Daarentegen was de Jom-Kippoeroorlog van 1973 juridisch gezien niet meer dan de hervatting van het gewapende conflict van juni 1967, omdat dit noch door een wapenstilstand noch anderszins was beëindigd. Tussen Israël en Irak bestaat reeds sinds 1948 een toestand van een gewapend conflict. (Dat er in de tussentijd lange perioden zijn geweest waarin feitelijk een gewapende confrontatie uit-

bleef maakt, zoals wij hebben gezien, in beginsel geen verschil.) Noch de Israëlische luchtaanval in 1981 op de kernreactor in aanbouw bij Bagdad, noch de Iraakse Scudaanvallen op Israëlische bevolkingscentra tijdens de Golfoorlog in 1991 waren het begin van een nieuw gewapend conflict. Regels betreffende het „ius ad bellum” waren dan ook niet van toepassing (wel de regels van „ius in bello”, m.a.w. het oorlogsrecht, waarvan laatstgenoemde aanvallen een duidelijke en ernstige schending vormden).

Slotopmerking

Staakt-het-vuren en wapenstilstand lijken twee loten van dezelfde stam te zijn, en in zekere zin zijn

ze dat ook. Zowel een staakt-het-vuren als een wapenstilstand onderbreken de gewapende vijandelijkheden. In het ene geval (staakt-het-vuren) is dat echter tijdelijk, in het andere geval (wapenstilstand) voorgoed. Beide vormen van een internationaalrechtelijke overeenkomst hebben dan ook niet alleen het een en ander gemeen, ze vertonen tevens belangrijke verschillen.

Het gaat hier niet slechts om een theoretisch spel met woorden of begrippen. Het genoemde onderscheid heeft belangrijke consequenties, ook voor de praktijk. De staakt-het-vuren- en de wapenstilstandsovereenkomst verschillen in hun gevolgen. Het is zinvol dat in het oog te houden. Een correct gebruik van de terminologie kan daaraan bijdragen.

Literatuur

1. Y. Dinstein - *War, aggression and selfdefence*. Cambridge (1988).
2. L. Oppenheim en H. Lauterpacht - *International law*, dl 2. Disputes, war and neutrality. Londen (1969).
3. G. Schwartzberger - *International law*, dl 2. The law of armed conflict. Londen (1968).
4. I. Brownlie - *Principles of public international law*. Oxford (1990).
5. I. Brownlie - *Basic documents in international law*. Oxford (1975).
6. J. Norton Moore - *The Arab-Israeli conflict*. Princeton (1977).

U bent actief dienend officier van KL of KLu,

maar gaat binnenkort de dienst verlaten.

U wilt echter wél graag maandelijks de Militaire Spectator blijven ontvangen?
Dat kàn: als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap
(contributie f 30,- per jaar; buitenland f 40,-) vindt u hem iedere maand in de bus, en
tevens viermaal per jaar „Mars in Cathedra”.

Meldt u als lid bij de secretaris: Donkslagen 22, 4823 KE Breda

ir. A. C. J. Besselink

luitenant-kolonel van de technische staf, plv defensieattaché te Bonn

Verdwijnt ook in Duitsland de dienstplicht?

Op het moment dat ik dit artikel schrijf begonnen circa een jaar geleden in Nederland de geruchten te circuleren dat het Nederlandse leger de taken ook zonder dienstplichtigen zou kunnen uitvoeren (of misschien zelfs wel beter zou kunnen uitvoeren). In die periode was evenwel de Commissie Meijer nog volop aan het studeren. Nu, ruim een jaar later kennen wij de resultaten.

Gedwongen door de enorme hoeveelheid geld die de Duitse regering moet investeren in de wederopbouw van het oosten, de recessie die in Europa plaatsvindt en het ook hier willen innen van het vredesdividend, moet de Bundeswehr grote financiële reducties verwerken. Bij de besprekingen over de Duitse eenwording spraken bondskanselier Helmut Kohl en Mikhail Gorbatsjov destijds af de Bundeswehr voor eind 1994 te reduceren van

606.000 naar 370.000 man (incl. het voormalige Oostduitse leger). Thans beginnen steeds meer geluiden hoorbaar te worden, dat het personeelsplafond van het Duitse leger lager kan zijn dan nu in diverse plannen wordt weergegeven. Bovendien hoort men in Duitsland ook discussies omtrent het mogelijk afschaffen van de dienstplicht: *Freiwilligenarmee ist zeitgerecht*. De vraag rijst nu of ook in Duitsland, evenals een jaar geleden in Nederland, een beslissing om dienstplicht af te schaffen te verwachten valt.

In dit artikel zal ik hierop ingaan. Na een beschrijving van het ontstaan van de dienstplicht zal ik de diverse argumenten beschrijven die voor en tegen een dienstplichtig leger spreken en die men zoal in Duitsland hoort en leest. Na een korte slotbeschouwing zal ik proberen een voorspelling te doen over de toekomst van de dienstplicht in Duitsland.

Ontstaan dienstplicht

Aan het begin van de 19e eeuw presenteerde de Pruisische generaal Gerhard von Scharnhorst (afb. 1) een revolutionair idee. Hij opperde dat de strijd voor het vaderland niet langer een privilege moest zijn voor de adellijke officieren en hun huursoldaten, doch dat alle staatsburgers hieraan hun part moesten leveren:

Alle Bewohner des Staates sind geborene Verteidiger desselben.

En zo werd in 1814 de algemene en persoonlijke dienstplicht ingevoerd. Toen Duitsland in het midden van de jaren '50 de Bundeswehr mocht oprichten weerklonk dit idee opnieuw. Duitsland werd toegelaten tot het Atlantische bondgenootschap om aldus met de Bundeswehr een bijdrage te leveren aan de verdediging van West-Europa. Weer moesten de burgers „geboren verdedigers” zijn (afb. 2). De dienstplicht was volgens de liberale bondspresi-

Afb. 1 Gerhard David von Scharnhorst

dent Theodor Heuss „het legitieme kind van onze democratie”. De huidige bondspresident Richard von Weizsäcker heeft het nadien nog eens als volgt geformuleerd.

Es gibt keine wirksame Verteidigung, die man dem Staat überlassen kann, ohne sich selbst daran zu beteiligen, und zwar über Steuerzahlungen hinaus... wir selbst sind der Staat. Wenn wir unseren Staat schützen, schützen wir uns. Geschehen kann dies glaubwürdig nur durch uns selbst. Die Bundeswehr steht uns nicht als Agentur für Verteidigung gegenüber, wir selbst sind die Bundeswehr. [1]

In 1955 werd de Bundeswehr opgericht en is de voornoemde visie vastgelegd in art. 87a, lid 1 van de grondwet:

Der Bund stellt Streitkräfte zur Verteidigung auf. Ihre zahlenmäßige Stärke und die Grundzüge ihrer Organisation müssen sich aus dem Haushaltsplan ergeben.

In dat zelfde jaar werd art. 12 van de grondwet nog aangepast om een dienstplicht mogelijk te maken; lid 2:

Niemand darf zu einer bestimmten Arbeit gezwungen werden, außer im Rahmen einer herkömmlichen allgemeinen, für alle gleichen öffentlichen Dienstleistungspflicht.

In de dienstplichtwet is toen vastgesteld dat mannen die het 18e levensjaar hebben beëindigd, kunnen worden verplicht tot het uitvoeren van een dienst bij de strijdkrachten, bij de *Bundesgrenzschutz* of bij een *Zivilschutzverband*. Zij die vanwege gewetensbezwaren niet onder de wapenen willen worden geroepen, kunnen tot een vervangende dienstplicht worden verplicht. Vanaf de oprichting beschikt de Bundeswehr dan ook over militaire dienstplichtigen (*Grundwehrdienstleistende*), die circa de helft van het personeelsbestand van de Bundeswehr vormen en die nu (nog) 12 maanden moeten dienen.

Zivildienst

In Duitsland is in art. 4 van de grondwet vastgelegd dat niemand tegen zijn geweten voor de dienstplicht onder de wapenen kan worden geroepen. Betrokkenen kunnen, refererend aan voornoemd artikel, 6 maanden voordat zij 19 jaar worden schriftelijk of mondeling bij het *Kreiswehrrersatzamt* een verzoek indienen niet voor de militaire dienstplicht te worden opgeroepen. Indien de gewetensbeslissing voldoende is onderbouwd (en dat is in Duitsland relatief snel het geval) wordt de gewetensbe-

Afb. 2 *Ich gelobe der Bundesrepublik Deutschland treu zu dienen und das Recht und die Freiheit des deutschen Volkes tapfer zu verteidigen*

zwaarde vrijgesteld van de militaire dienstplicht. Het *Bundesamt für Zivildienst*, vallend onder het ministerie voor *Jugend und Frauen*, roept de erkende dienstweigeraar vervolgens op voor een vervangende dienstplicht, de zg. *Zivildienst*; deze duurt thans 15 maanden.

Algemene dienstplicht hoort bij democratie

Voorstanders van de dienstplicht in Duitsland zijn van mening dat deze onomstreden het enige, met een democratie overeenkomend, legervormingssysteem is. In zijn regeringsverklaring op 30 januari 1991 stelde bondskanselier Kohl vast:

... in einer Demokratie hängt gesicherte Verteidigungsfähigkeit nicht zuletzt vom Verantwortungsbewußtsein eines jedes Einzelnen ab. Deshalb halten wir auch entschieden fest an der allgemeinen Wehrpflicht. [2]

De dienstplicht, stellen diezelfde voorstanders, maakt het mogelijk maatschappelijke invloeden beter op de strijdkrachten te laten inwerken dan bij een beroepsleger. Het zijn juist de dienstplichtigen die het medium vormen tussen de maatschappij en de Bundeswehr. Zij houden het leger geestrijk, jong en dragen nieuwe waarden en normen aan. De algemene dienstplicht als legervorm zorgt ervoor dat de

Bundeswehr niet in een toenemend isolement raakt en gaat worden beschouwd als een *Agentur für militärische Sicherheit*.

Ontspanningspolitiek vereist de plicht tot dienen

De zich thans voordoende ontspanning, de eerste stappen bij een verder gaande ontwapening en het ontwikkelen van maatregelen voor een Europese veiligheidsstructuur, vereisen – volgens voorstanders in Duitsland – juist een dienstplicht. Nu het Warschau-Pact is uiteengevallen en het aantal parate troepen overal wordt verminderd, terwijl tegelijkertijd de waarschuwings- en voorbereidingstijden zijn toegenomen, is het legervormingssysteem met dienstplichtigen zeer geschikt. Juist door dit systeem krijgt men de nodige reservisten wanneer een mobilisabel bestand moet worden gecreëerd. De parate strijdkrachten kan men zodoende reduceren terwijl toch een voldoende genereringsvermogen voor oorlogstijd beschikbaar blijft. De volgende voordelen voor een algemene dienstplicht worden in Duitsland dan ook onderkend.

- De militaire dienstplicht verzekert de totale omvang van de strijdkrachten in vreedstijd en is bovendien kosteneffectiever en onafhankelijker van de arbeidsmarkt.
- Het militaire-dienstplichtsysteem garandeert voldoende mobilisabel personeel.
- Als reactie op de internationale ontwikkelingen en overeenkomsten biedt een dienstplichtsysteem

Afb. 3 Optimale inzetbereidheid en perfecte opleiding nodig

flexibiliteit in het vastleggen van de personeelsomvang aangezien men relatief eenvoudig kan reageren op nieuwe veiligheidsontwikkelingen.

- Het betekent relatieve onafhankelijkheid voor economische en demografische ontwikkelingen.
- Het schept een hogere mate van maatschappelijke betrokkenheid met uitwerkingen op stellingname van de politiek en de openbare mening.
- Het systeem van de militaire dienstplicht is een belangrijke recruteringsbasis voor de werving van langer dienende militairen.

De voorstanders van de dienstplicht onderkennen natuurlijk ook het nadeel dat de dienstplichtigen via het regelmatig terugkeren van de lichteningen de strijdkrachten anders belasten dan een beroepsleger. De opleiding moet steeds opnieuw worden begonnen en de efficiency bij de uitoefening van de functies, die slechts een bepaalde (korte) periode worden vervuld, is geringer. Bij een nauwkeuriger analyse constateren voorstanders van de dienstplicht echter dat hierdoor de Bundeswehr over een doorsnede van de civiele beroepskwalificaties, de vaardigheden en bekwaamheden van Duitslands jonge mensen beschikt. De hoge graad van het Duitse school- en opleidingssysteem zorgt tevens voor een positieve invloed op de kennis en bekwaamheden van de dienstplichtigen.

De argumenten als zouden strijdmachten met dienstplichtigen niet of nauwelijks zijn in te zetten bij crisisbeheersingsoperaties zijn volgens sommige schrijvers dwaas en opzettelijk foutief gesteld [3]. Wie van deze critici is van mening dat voor verdediging van het eigen grondgebied een mindere inzetbereid en minder goed opgeleide soldaten nodig zijn, dan voor de inzet bij vredesbewarende acties zoals bv. militaire controle bij het handhaven van een wapenstilstand?

Op de Bundeswehr zoals die thans bestaat, een *Freiwilligenintensive Wehrpflichtarmee*, een mix van beroeps en *Zeitsoldaten* (BBT'ers), dienstplichtigen en reservisten hebben ook in het verleden de criteria van continuïteit, leidinggevende capaciteit en dienstervaring samen met de positieve eigenschappen van de dienstplichtigen een positieve uitstraling gehad (afb. 3).

Wehrgerechtigheid

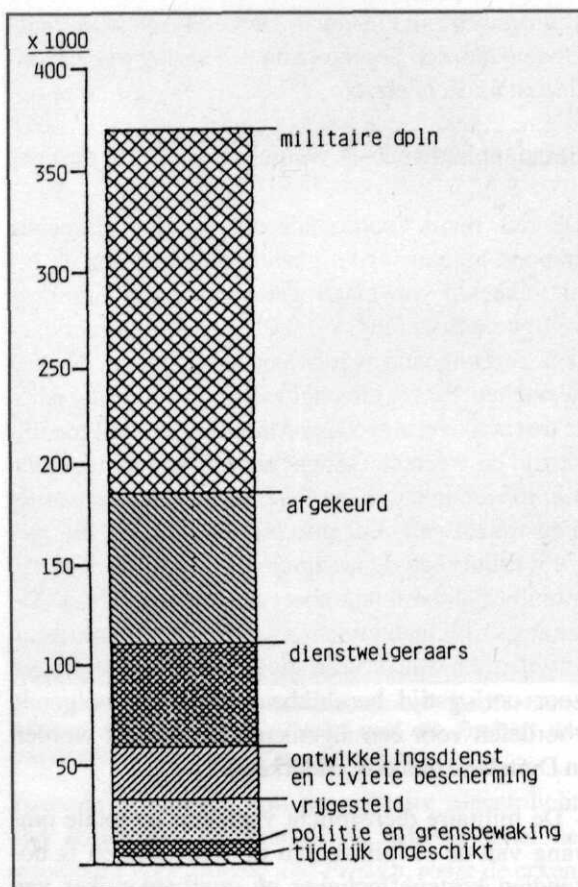
Belangrijk bij een dienstplichtsysteem is het per-

centage dat metterdaad een dienstplicht (eventueel een vervangende) moet vervullen ten opzichte van degenen die om de een of andere reden worden vrijgesteld. Dit wordt in de Duitse taal krachtig uitgedrukt in het woord *Wehrgerechtigkeit*. In dit artikel zal ik dan ook dit woord (of het tegenovergestelde: *Wehrungerechtigkeit*) gebruiken.

Wehrgerechtigkeit bestaat als alle voor de dienstplicht geschikte jonge mannen voor de dienstplicht of daarmee gelijk gestelde dienst worden opgeroepen. Belangrijk is wel de constatering dat van *Wehrgerechtigkeit* alleen sprake is bij de jonge mannen die geschikt zijn bevonden voor de dienstplicht.

Uitgaande van een jaargang van 370.000 dienstplichtigen zal volgens een modelberekening van het Duitse ministerie van defensie naar het zich laat aanzien slechts de helft (185.000) de kazernepoorten passeren (afb. 4). Van de andere helft wordt circa 20% afgekeurd; 14% is militair dienstweigeraar en moet daarvoor *Zivildienst* vervullen. De rest verplicht zich tot civiele verdediging en catastrofehulp, gaat in ontwikkelingsdienst werken of dient bij politie, *Bundesgrenzschutz* of brandweer. In totaal zijn er in dit model in een jaargang dan 23.900 geschikte dienstplichtigen die om de een of andere reden niet onder de wapenen komen of geen vervangende dienstplicht doen. Dat komt overeen met een percentage van *Wehrungerechtigkeit* van ca. 6%. Een *Wehrgerechtigkeit* van ca. 94% lijkt hoog. Toch valt in Duitsland hierin een kentering te ontdekken. In een publikatie van het ministerie voor *Bundesangelegenheiten und Europa des Landes Rheinland-Pfalz* [4] blijkt uit een berekening over 1992 dat daar van een jaargang nog slechts 45% de militaire dienstplicht vervult; 25% wordt om gezondheidsredenen afgekeurd, 17% is dienstweigeraar en 3% gaat werken bij brandweer of daarmee gelijkgestelde diensten. Dat impliceert dat 10% om de een of andere redenen geen dienstplicht of daarmee gelijkgestelde dienst verricht. Hier kan men dus al een, zij het nog kleine, toeneming van de *Wehrungerechtigkeit* constateren.

Voor de tegenstanders, zoals pastor Finckh van de *Zentralstelle für Recht und Schutz der Kriegsdienstverweigerer aus Gewissensgründen*, spreken bij de modelberekening door het *Bundesministerium der Verteidigung* (BMVg) [5] van gegoochel met getallen. De jaargangen zouden 50.000 man

Afb. 4 Verdeling dienstplichtigen over een jaargang (modelberekening BMVg)

groter (kunnen) zijn vanwege een toevloed van jonge mannen met de Duitse nationaliteit uit Roemenië, Rusland, Polen en Hongarije. Hiermee wordt in de modelberekening geen rekening gehouden, waardoor de cijfers geflatteerd zijn.

Demografische factoren en dienstweigeraars

De terugloop van het aantal dienstplichtigen in recente jaren wordt in Duitsland als zeer opvallend bestempeld. Dat is enerzijds te wijten aan de demografische factoren, maar ook aan het aantal dienstweigeraars. Beschouwt men afb. 5 dan constateert men dat alleen vanwege de hereniging van de beide Duitslanden en het opgaan van de Nationale Volks Armee (NVA) in de Bundeswehr het sinds jaren dalende aanbod van dienstplichtigen een eenmalige wijziging in positieve zin heeft gekregen. Voor de komende jaren is het aanbod weer lager dan in 1989 (toen nog aanbod uit alleen West-Duitsland).

Bij het defensieplan dat minister Rühle op 15 de-

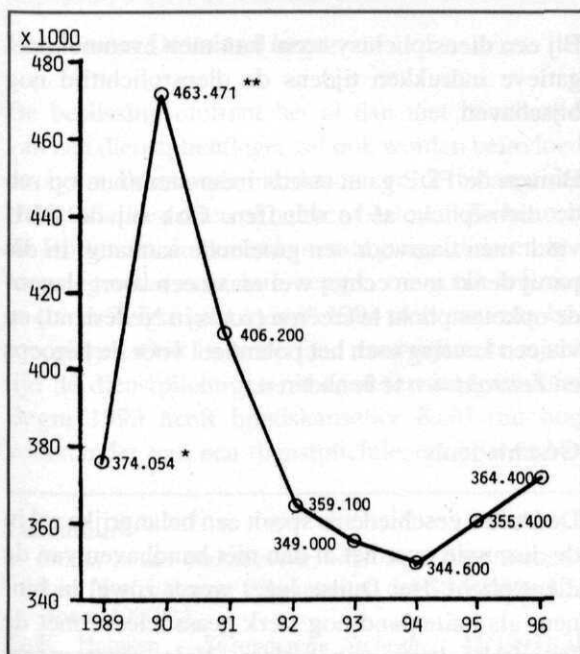
cember 1992 presenteerde wordt het personeelsplafond van 370.000 man (eind 1994) nog vastgehouden, alhoewel een aantal defensie-experts en politici al kritiek uit en aandringt op een reductie waarbij het personeelsplafond varieert van 320.000 tot 250.000. De minister is volgens de critici voorbijgegaan aan het feit dat de bevolking de dienstplicht niet meer steunt. Dat blijkt o.m. uit het feit dat:

a. het aantal dienstweigeraars ook na de Golfoorlog dramatisch hoog bleef: 125.000 jonge mannen, ca. een derde van een jaargang (3 x zo hoog als in de modelrekening wordt aangenomen);

b. in 1980 van de oudere jeugd 38% de Bundeswehr voor „zeer belangrijk” hield, en dit (volgens een nog niet gepubliceerde Emnid-studie) in 1992 nog slechts 10% blijkt te zijn. Tevens geniet de *Zivildienst* meer aanzien dan de militaire dienst [7].

Tegenstanders van de dienstplicht

Nu het Warschau-Pact is uiteengevallen en men plotseling spreekt over „blauwhelminzetten”, vredesmissies en gevechtsoperaties, alle onder VN-dak, moet men volgens Benno Zierer (CSU-kamerlid en lid van de vaste kamercommissie voor Defensie) de Bundeswehr drastisch verkleinen en ge-

Afb. 5 Aantal beschikbare 19-jarigen (geboorteaar-gangen 1970-1978)

* Alleen West-Duitsland. ** Vanaf 1990 de gehele Bonds-republiek [6]

lijktijdig professionaliseren [8]. Een beroepsleger, bestaande uit mannen en vrouwen (op zich al uniek voor Duitsland) die zich voor ten minste 4 jaar ver-plichten is naar zijn mening geen gevaar voor de democratie en behoeft niet duurder te zijn dan een dienstplichtleger. Bovendien kan men dan ook als vakbekwame organisatie aan dergelijke operaties deelnemen.

Zowel ten tijde van de Pruisische generaals als in 1955 is de oprichting van een dienstplichtig leger uit noodzaak geboren. Een dergelijk legervor-mingssysteem bood de enige mogelijkheid tegen aanvaardbare kosten een „massaleger” te creëren. Scharnhorst trok leergeld uit de verloren strijd te-gen het Napoleontische volksleger en de leiders in het naoorlogse Duitsland hadden de dienstplicht nodig om aan hun NAVO-verplichtingen te kunnen voldoen. Nu de koude oorlog ten einde is en men in vreedstijd nog (slechts) beschikt over parate cris-beheersingseenheden, die een professioneel karakter moeten hebben, is ook volgens bgen b.d. Manfred Opel (kamerlid voor de SPD) een dienstplicht niet meer noodzakelijk.

Aanalyse van voor- en tegenargumenten

In het eerste kwartaal van 1993 heeft het Duitse ka-binet besloten de uiterste oproepleeftijd te verlagen van het 28e tot het 25e levensjaar [9]. Dat geldt zo-wel voor de militaire dienstplicht als voor de *Zivil-dienst*. De reden is dat men de dienstplicht beter in de jonge jaren kan vervullen. Dat draagt bij tot een betere levensplanning van de betrokkenen. Goed-gekeurde dienstplichtigen echter die uitstel hebben gekregen o.a. voor een studie, vallen in beginsel niet onder deze regelgeving; zij kunnen tot het 28e levensjaar worden opgeroepen als het uitstel voor-bij is.

Wehringerechtigkeit

Dit lijkt de *Wehringerechtigkeit* ten goede te komen, doch blijkt in de praktijk minder waar, aangezien de gemiddelde Duitser in vergelijking met Neder-land al minimaal 1 à 2 jaar langer studeert als ge-volg van het Duitse schoolsysteem. Een relatief grote groep komt pas na de 28-jarige leeftijd op de arbeidsmarkt. Het goedgekeurde uitstel wordt dan dus afstel. ▷

Nieuwe taken voor de Bundeswehr

Bij de vele voor- en tegenargumenten zijn de toekomstige taken voor de Bundeswehr onvoldoende geanalyseerd. Ook de Bundeswehr neemt deel (alhoewel aarzelend vanwege de trage politieke besluitvorming in Duitsland) - en zal in de toekomst vaker gaan deelnemen - aan VN-operaties. Daardoor verschuift het accent van *eine Verteidigung des Staates* naar *eine Verteidigung der Interessen des Staates*. Dat geldt dan ook voor de dienstplichtigen. Nu men in Duitsland als gewetensbezwaarde vrij eenvoudig onder de militaire dienstplicht kan uitkomen, zou dit een onevenredige zware *Wehrungerechtigkeit* veroorzaken voor degenen die wel hun militaire dienstplicht vervullen; vooral als men weet dat tijdens de Golfoorlog het aantal dienstweigeraars explosief is gestegen (150.000 man). Wie dan vervangende dienstplicht vervult kan dat veilig in Duitsland doen, terwijl de militaire dienstplichtige kan worden uitgezonden, met alle gevaren van dien. Op zich is dit een argument om de dienstplicht af te schaffen of voor een andere vorm te kiezen, als men zich tevens realiseert dat er ook nu in Duitsland ca. 125.000 dienstweigeraars per jaar zijn.

Kostenvergelijking

In Duitsland neigt men momenteel nog steeds ertoe bij de kostenvergelijking van een dienstplicht- en beroepsleger uit te gaan van organisaties met een (nagenoeg) dezelfde omvang. De (politieke) vraag is natuurlijk of de krijgsmacht wel in de huidige omvang moet blijven bestaan. Een mogelijk kleinere krijgsmacht leidt tot een totaal andere kostenberekening.

Door de toenemende financiële druk op de defensiebegroting worden op ministerieel niveau nu ook al plannen ontwikkeld waarbij het personeelsplafond daalt. Dat betekent o.a. ook minder dienstplichtigen. Indien het personeelsplafond echter onder een sterkte van 320.000 man daalt impliceert dat wel een toeneming van de *Wehrungerechtigkeit*. En ook een mogelijke verkorting van de dienstplichttijd tot 10 maanden leidt tot een toeneming, aangezien door een intensievere dienst het aantal beroepskaderleden zal moeten toenemen (kwaliteitshandhaving) en ook de omvang van de opleidingsorganisatie, waar zich veel beroepspersoneel

bevindt, niet kan worden verkleind. Indien de Bundeswehr in deze neergaande spiraal terecht komt, zullen de discussies omtrent het afschaffen van de dienstplicht binnen politieke kringen sterk toenemen.

Bundeswehr als werkgever

In Duitsland wordt het merendeel (ca. twee derde) van de beroepsofficieren en -onderofficieren en *Soldaten auf Zeit* uit het dienstplichtigenbestand geworven. Het argument dat men deze werving verliest indien de dienstplicht zou worden afgeschaft is in feite oneigenlijk omdat de bevolkingsgroep waaruit men kan putten niet verdwijnt. Het betekent echter wel dat men de werving anders moet gaan aanpakken. De eerste indrukken die men van de Bundeswehr krijgt moeten nu direct positief zijn. Zo is begin 1993 binnen de Bundeswehr de motivatie tot een dieptepunt gezakt. De vele reorganisaties en het wel of niet meedoen met VN-operaties zijn hieraan debet. Ook de Duitse *Generalinspekteur* Klaus Naumann onderkent dit en stelt:

Der Patient Bundeswehr könne noch eine Operation vertragen und die auch überleben, wenn er wisse, daß es die letzte Gesundung bringende sei.

Bij een dienstplichtsysteem kan men eventuele negatieve indrukken tijdens de dienstplichttijd nog bijschaven.

Binnen de FDP gaan steeds meer stemmen op om de dienstplicht af te schaffen. Ook bij de CDU vindt men daarvoor een groeiende aanhang. In die partij denkt men echter wel eraan een soort slapende opkomstplicht te creëren (zoals in Nederland) en via een keuring toch het potentieel voor de beroeps en *Zeitsoldaten* te benaderen.

Geschiedenis

De Duitse geschiedenis speelt een belangrijke rol in de discussie over het al dan niet handhaven van de dienstplicht. Het Duitse leger wordt zowel in binnen- als buitenland nog sterk geassocieerd met de Pruisische kaste van weleer. Vele voorstanders van een dienstplicht zijn bang dat bij een afschaffing ervan een (machtige) staat in de staat gaat ontstaan, die een gevaar voor de Duitse democratie

zal vormen, ondanks de verankering van Duitsland in diverse internationale organisaties. De geschiedenis drukt zwaar op de Duitsers en is ook een argument dat men bij veel discussies (ook andere dan over de dienstplicht, zoals bv. de verplaatsing van de regeringszetel naar Berlijn) hanteert. Met name dit argument, alhoewel erg subjectief, roept veel emoties op en men mag het zeker niet onderschatten.

Zivildienst

De afschaffing van de militaire dienstplicht heeft tot nu toe nog niet plaatsgevonden en zal ook niet snel plaatsvinden. Niet omdat de *Wehrpflicht das legitime Kind der Demokratie* is, zoals Theodor Heuss stelde, maar omdat door de dienstplicht de civiele vervangende dienstplicht is verzekerd. Het wegvallen van de dienstplicht veroorzaakt, volgens de *Bundesbeauftragte für den Zivildienst* Dieter Hackler in de *General Anzeiger* van 8 februari 1993, voor een sociale catastrofe. Als de dienstplicht verdwijnt, vervalt ook de *Zivildienst* waardoor honderdduizenden hulpbehoevende mensen geen verzorging meer hebben. Tot nu toe heeft de *Zivildienst* een noodtoestand in de verpleging kunnen verhinderen.

Landen om Duitsland heen

De beslissing omtrent het al dan niet handhaven van een dienstplichtleger zal ook worden beïnvloed door wat Duitslands buurlanden en de belangrijke NAVO-landen doen of hebben besloten. Zo kennen de Britten en de Amerikanen al enige tijd een beroepsleger dat naar hun zeggen nu goed functioneert. In België gaat men in 1994 over naar een beroepsleger. Ook in Nederland verdwijnen te zijner tijd de dienstplichtigen uit de defensieorganisatie. Begin 1993 heeft bondskanselier Kohl (nu nog voorstander van een dienstplichtleger) bij een be-

zoek in Nederland hierover nog zijn teleurstelling uitgesproken aangezien dat voor Duitsland toch een bepaalde precedentwerking zal hebben. In Frankrijk blijft het dienstplichtsysteem nog wel bestaan doch de dienstplichttijd wordt teruggebracht naar 10 maanden. Van de andere kant hoort men dat in buurland Oostenrijk het aantal dienstweigeraars in 1992 is gestegen met 163% tot 12.039, hetgeen neerkomt op 21,8% van het aantal dienstplichtigen.

Tegen al deze stromingen die ertoe neigen de dienstplicht af te schaffen, moet men in Duitsland oproeien. De vraag is hoelang men dat volhoudt?

Slotopmerkingen

De situatie in Duitsland overziende kan men eigenlijk stellen dat de militaire dienstplicht de facto reeds is afgeschaft. Indien om diverse redenen slechts nog 50% (of zelfs minder, afhankelijk van hoe men met de getallen „speelt”) van een jaargang onder de wapenen wordt geroepen, omdat o.a. een briefkaart voldoende is om militaire dienst te weigeren, kan van een „echte dienstplicht” geen sprake meer zijn. De dienstplichtigen die hun militaire plicht vervullen zijn in feite al vrijwilligers voor de Bundeswehr, ook als zij zich dat zelf niet geheel realiseren.

De openlijke begrafenis van de militaire dienstplicht heeft echter nog niet plaatsgevonden en zal voorlopig ook niet plaatsvinden. Zoals in het voorgaande al aangeduid, zijn meer dan 100.000 jonge mannen jaarlijks als invalkracht beschikbaar voor de vele vacatures (en als goedkope arbeidskracht) voor verpleegtaken. Zonder hen zou een sociale catastrofe plaatsvinden.

Bovendien is toch een grote groep Duitsers bevreesd dat een beroepsleger weer een staat in de staat zou gaan vormen en er weer Pruisische machtstoestanden gaan ontstaan zoals in het verleden het geval was en waarop men geen of onvol-

Literatuur

1. *Soldat in der Bundeswehr, was heißt das?* Bundesmin. Verteidigung; Führungsstab der Streitkräfte I 3, Bonn (1990)24.
2. K. Heinsen - *Europäische Sicherheit* 42(1993)(3) 141.
3. K. Heinsen - *Europäische Sicherheit* 42(1993)(3) 143.
4. *Bundeswehr*. Pressedienst des Ministers f. Bundes-

wehrangelegenheiten und Europas des Landes Rheinland-Pfalz, Bonn (1993).

5. *Der Spiegel* 47(1993)(6)36-46.
6. V. Glatt - *Truppenpraxis* 37(1993)(2)203.
7. IAP-Dienst. *Sicherheitspolitik* 7(1993)3.
8. B. Zierer - *Verteidigungspolitik findet nicht statt. Die Welt* (1993) (11 mrt).
9. *Mitteilungen an die Presse* xxx/15. Pressedienst BMVg, Bonn (1993)(4 mrt).

doende grip heeft. Dit subjectieve argument speelt in de vele discussies een belangrijke rol.

De Duitsers staan alom bekend om hun *Gründlichkeit*. Uit de ervaringen van de VS is bekend dat het „ombouwen” van een dienstplichtleger tot een beroepsleger minimaal 8 jaar duurt. Tevens moet men o.m. de voorwaarden scheppen om het leger aantrekkelijk te houden en ervoor zorgen dat de vrijwilligers voor een bepaalde tijd na hun dienstver-

vulling in de maatschappij niet worden achtergesteld vanwege het ontbreken van civiel erkende diploma's. Alvorens men in Duitsland dan ook overgaat tot het afschaffen of het „slapend” maken van de dienstplicht zal men deze en andere aspecten grondig onderzoeken. Een snel besluit tot afschaffing van de dienstplicht is dan ook naar mijn inschatting niet voor de eeuwwisseling te verwachten.

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijverzorging”, die op gezette tijden achterin de Militaire Spectator worden afgedrukt (zie achterin het recente oktober-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

G.H.A. Schrijver

kolonel van de Koninklijke luchtmacht

Luchttransport

Op weg naar een gevarieerde, multifunctionele vloot

Luchttransport heeft de laatste jaren sterk aan belang gewonnen. In een verkleinde en geherstructureerde krijgsmacht die, in tegenstelling tot de situatie tijdens de Koude Oorlog, nu ook buiten het bondgenootschappelijke grondgebied voor crisis-beheersingsoperaties kan worden ingezet, is luchttransport een niet meer weg te denken factor. Niet voor niets is het verbeteren en het vergroten van de luchttransportcapaciteit van Defensie tot een van de speerpunten van haar beleid verheven. Luchttransport draagt op zich niet direct bij aan de gevechtskracht maar levert wel een essentiële bijdrage aan de optimale inzet van de krijgsmacht. Luchttransport bevordert een zo doeltreffend en doelmatig mogelijk gebruik van de middelen waarover de krijgsmacht beschikt voor het optreden in vredes- en crisismoments, maar ook in een grootschalig conflict. Bovendien neemt bij humanitaire noodhulp luchttransport een centrale plaats in. In dit artikel wordt ingegaan op de achtergronden en verdere ontwikkelingen m.b.t. deze toch wat minder in het oog vallende *force multiplier* van de Koninklijke luchtmacht.

Luchttransport tijdens de Oost-West-tegenstelling

Zolang de tegenstelling tussen Oost en West de veiligheidssituatie kenmerkte was de behoefte aan luchttransport vooral gericht op het optreden van de Nederlandse krijgsmacht en in het bijzonder de luchtmacht binnen het NAVO-verdragsgebied. Een van de belangrijkste taken van de F-27 transportvliegtuigen, waarmee KLu sinds 1960 opereert, vormde het ondersteunen van de *ACE Mobile Force* (AMF) waaraan zij met een squadron jachtvliegtuigen deelnam. Aangezien de F-27 vliegtuigen niet in staat waren het grote gewicht en volume, nodig voor het AMF-squadron in de grondsteunrol (*close air support*), te transporteren, kon het squadron door Saceur alleen worden ingezet

voor de luchtverdedigingstaak. Voorts hadden de transportvliegtuigen bij een crisis tussen Oost en West o.a. tot taak het ondersteunen van de in de Centrale Sector van het NAVO-verdragsgebied ontplooiden Nederlandse groepen geleide wapens. Dit betrof voornamelijk materiële en personele ondersteuning met een spoedeisend karakter en gewondentransport. Ook werd voorzien in een, zij het beperkte, capaciteit aan luchttransportmiddelen voor andere krijgsmachtdelen. Voor wat betreft de Koninklijke marine ging het daarbij om bevoorradings van bases in het Verenigd Koninkrijk en voor de landmacht voornamelijk om gewondentransport. In vredetijd werden de F-27 vliegtuigen voor een hele reeks taken ingezet, zoals transportoperaties voor de gehele krijgsmacht, VN-vredesoperaties en humanitaire noodhulp. Bij de uitvoering van de taken in vredetijd was niet altijd sprake van een doelmatige inzet. Vaak werden te kleine aantallen personen ofwel te kleine hoeveelheden vracht vervoerd of werden meer vliegtuigen gelijktijdig voor één transporttaak ingezet, zoals bij schietoefeningen van squadrons geleide wapens op Kreta. Om de doeltreffendheid en de doelmatigheid van het luchttransport te bevorderen was een flexibelere luchttransportcapaciteit nodig.

Begin jaren '80 werden deze tekortkomingen in kaart gebracht en werd in de plannen daarop ingespeeld. In de Defensienota 1984 werd gesteld dat de luchttransportcapaciteit reeds geruime tijd nauwelijks meer aan de transportbehoefte in vredes- en oorlogstijd beantwoordde. De nota stelde voorts dat de bescheiden luchttransportcapaciteit van twaalf toen al 23 jaar oude, Fokker F-27 vliegtuigen, moest worden vervangen. Uit het oogpunt van een grotere flexibiliteit zou dat moeten gebeuren door zowel vliegtuigen als helikopters in verschillende gewichtsklassen; een flexibele luchttransportvloot dus. Deze vervanging betrof vooral de behoefte van

de KLu en bestond uit 8 vliegtuigen, 5 middelzware en 6 lichte transporthelikopters. De vervanging was voorzien aan het eind van de jaren '80. Alhoewel de noodzaak van een vervanging van de 12 F-27 vliegtuigen politiek werd onderschreven en fondsen daarvoor in de plannen waren opgenomen, werd de concretisering van die behoefte steeds meer naar achter geschoven. Een krimp budget in de jaren na het verschijnen van de Defensienota 1984 en de invoering van nieuwe hoofdwapensystemen van de Koninklijke luchtmacht - de F-16 jachtvliegtuigen en Patriot grond-lucht geleide wapens - waren de voornaamste oorzaak.

Door de noodzaak van het verhogen van de flexibiliteit van inzet van F-16 jachtvliegtuigen en het verminderen van de kwetsbaarheid daarvan op de grond in oorlogstijd, maar ook door de toenemende laagvliegproblematiek in Nederland, zag de KLu zich genoodzaakt plannen te ontwikkelen voor een alternatieve invulling van de luchttransportcapaciteit. Vergroting van de flexibiliteit stond daarbij voorop. In januari 1987 diende de Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten een behoeftestelling in bij de Chef Defensiestaf voor een gevarieerde luchttransportvloot, bestaande uit de volgende vier categorieën.

● *Categorie A.* Grote vliegtuigen voor het vervoer van personeel en materieel over grote afstanden met de mogelijkheid om F-16 jachtvliegtuigen in de lucht te kunnen bijtanken. Vier overwegingen vormden de basis voor deze behoefte. In de eerste plaats een toenemend *maldeployment* van F-16 jachtvliegtuigen in het buitenland, zoals in Canada en de VS. Bij een escalatie van het Oost-Westconflict zouden de F-16 jachtvliegtuigen, inbegrepen ondersteunend personeel en materieel, op zeer korte termijn naar hun uitgangsposities in Europa moeten worden overgebracht. Behalve de transportcapaciteit was vanwege de te overbruggen afstand ook een capaciteit nodig om F-16 jachtvliegtuigen in de lucht te kunnen bijtanken. Een tweede overweging vormde de noodzakelijke ondersteuning van het AMF-squadron voor zijn taakuitvoering op de noordflank van het NAVO-grondgebied, zowel in de luchtverdedigingsrol als voor het geven van *close air support* aan grondstrijdkrachten. In de derde plaats moesten luchtverdedigingsoperaties in Europa worden ondersteund bij het vliegen van *Combat air patrols* (CAPs). Ten slotte was het

noodzakelijk offensieve luchtoperaties met een tankcapaciteit te ondersteunen waardoor verder in het oosten liggende doelen binnen het bereik van de F-16 jachtvliegtuigen kwamen.

● *Categorie B.* Kleinere transportvliegtuigen met een bereik van circa 1200 km voor het vervoer van personeel en materieel en ondersteuning van de binnen het NAVO-verdragsgebied ontplooidde jachtvliegtuigen. Deze behoefte was voornamelijk gericht op specialistische steun t.b.v. de F-16 jachtvliegtuigen over die afstand. Met deze transportvliegtuigen moest dan ook minimaal één F-16 motor kunnen worden vervoerd. Bovendien moesten deze vliegtuigen voor de taakstelling t.b.v. de landmacht (vooral gewondentransport) kunnen opereren vanaf primitieve vliegvelden of vanaf landingsstrips zonder laad- en losfaciliteiten. Om het laden en het lossen op eenvoudige wijze te kunnen uitvoeren werd een laadklep wenselijk geacht. Overige taken voor categorie-B-vliegtuigen waren onder meer het uitvoeren van opdrachten voor de VN, het ondersteunen van de overige krijgsmachtdelen, transporttaken in vreedstijd en humanitaire hulpverlening.

● *Categorie C.* Luchttransportmiddelen die onafhankelijk van start- en landingsbanen zouden kunnen opereren ofwel transporthelikopters. Deze dienden voor de ondersteuning van de inzet van de geleide-wapeneenheden in de voormalige Bondsrepubliek en voor *search and rescue*-operaties tijdens schietoefeningen op de *ranges* in de Waddenzee. Ook konden ze worden ingezet voor VN-taken, hulpverlening en voor ondersteuning van de andere krijgsmachtdelen.

● *Categorie D.* Kleinere vliegtuigen voor max. 15 personen, bij voorkeur met een transatlantisch bereik. Deze vliegtuigen waren bestemd voor algemene ondersteunende taken t.b.v. onder andere het Koninklijk Huis, VIP-transport, VN-operaties en defensie als geheel.

Aan deze behoeftestelling waren ten opzichte van de Defensienota 1984 twee nieuwe elementen toegevoegd; een capaciteit voor het in de lucht bijtanken van F-16 jachtvliegtuigen en de kleinere vliegtuigen: twee categorieën vliegtuigen die in kringen buiten de KLu met enige scepsis werden ontvangen.

Alhoewel in de „Grondslagen Defensiebeleid 1982” de noodzaak was aangegeven van een lucht-

transportcapaciteit voor de gehele krijgsmacht, betrof de ingediende behoefte voor de gevarieerde luchttransportvloot voornamelijk die van de KLu. Wel was bij de vaststelling ervan rekening gehouden met de verplichtingen die zij voor overige krijgsmachtdelen was aangegaan. Ook zou nog een „tijdelijke” overcapaciteit ter beschikking kunnen worden gesteld van de overige krijgsmachtdelen. Mochten zij nog specifieke behoefte aan luchttransport hebben, dan zou dat aanleiding kunnen zijn voor een aanpassing van het nog deels vast te stellen aantal luchttransportmiddelen. In dat geval zouden de overige krijgsmachtdelen hiervoor fondsen binnen hun eigen plannen moeten vrijmaken. Deze zouden de facto worden toegevoegd aan het luchtmachtbudget voor de verwerving van de extra luchttransportcapaciteit. Het moge duidelijk zijn dat de bereidheid van de overige krijgsmachtdelen daartoe, met het oog op interne prioriteitsstellingen en de toen nog bestaande vaste verdeelsleutel van 1:2:1, gering was.

Veranderde en veranderende veiligheidssituatie: nieuwe taken

De internationale ontwikkelingen aan het eind van de jaren '80/begin jaren '90 hebben geleid tot een gewijzigde veiligheidssituatie. Een ontwikkeling waarvan de eindsituatie nog niet is bereikt. Het Warschau-Pact is ontbonden en de voormalige Sovjet-Unie is uiteengevallen. De landen van Midden- en Oost-Europa oriënteren zich meer en meer op West-Europa. Samenwerking met die landen vormt nu een niet meer weg te denken uitgangspunt in de strategie van de NAVO. Tegenover het verdwijnen van de Oost-West-tegenstelling staan nu veiligheidsrisico's binnen en buiten Europa die de veiligheid en stabiliteit kunnen bedreigen. Voorbeelden daarvan zien wij dagelijks om ons heen. De ontwikkelingen in de internationale veiligheidssituatie hebben een andere oriëntatie van de krijgsmacht noodzakelijk en mogelijk gemaakt. Zij moet zich nu behalve op het verdedigen van het eigen of bondgenootschappelijke grondgebied ook richten op crisisbeheersing, vredesoperaties, humanitaire noodhulp. Het nieuwe veiligheidsbeeld biedt vele onzekerheden; het toekomstige operatiegebied is niet voorspelbaar en onbekend. Bovendien is het onzeker op welke wijze, in welke mate en binnen welke periode gebruik van militaire middelen no-

dig zal zijn. Ook het verband waarin zal worden opgetreden is niet te voorspellen. Dat kan gebeuren in NAVO-, in WEU- of VN-verband, maar ook in ad-hoc-coalities. Wie had in 1989 durven en kunnen voorspellen dat diverse eenheden van de Nederlandse krijgsmacht zouden worden ingezet in o.m. Turkije, Israël, Noord-Irak, het voormalige Joegoslavië en Cambodja? Zelfs een mogelijk offensief optreden met F-16 jachtvliegtuigen buiten het NAVO-verdragsgebied is nu realiteit geworden. Voorts zijn in het kader van humanitaire noodhulp met F-27 vliegtuigen vluchten uitgevoerd naar o.a. Joegoslavië, Roemenië, Polen en Rusland.

Out-of-area-optreden, ook in NAVO-verband buiten het verdragsgebied, is een realiteit geworden. Behalve de ontplooiing en inzet van F-16 eenheden moeten nu ook snel inzetbare grondgebonden eenheden van de overige krijgsmachtdelen in korte tijd over grote afstanden worden verplaatst. Luchttransport speelt daarbij een essentiële rol. Niet langer kan er meer sprake zijn van een luchttransportcapaciteit die alleen is geënt op de luchtmachtbehoefte. Integendeel, „defensiebreed” is deze behoefte aanwezig. Aspecten als multifunctionaliteit van de middelen maar ook mobiliteit en flexibiliteit in optreden hebben een dominante plaats ingenomen. Het is dan ook niet vreemd dat is geconcludeerd dat de in de Defensienota 1984 onderkende noodzaak voor de vervanging van de luchttransportcapaciteit nu meer dan duidelijk is. Evenwel in een geheel ander politiek-militair-strategisch perspectief dan voorheen was te voorzien. Een revisie van de luchttransportbehoefte en de plannen daarvoor lag niet alleen voor de hand, maar was dringend noodzakelijk.

Nieuwe behoefte

De eerste en meest ingrijpende stap tot vernieuwing en vergroting van de luchttransportcapaciteit is gezet in de Defensienota 1991. Daarin is gesteld dat door de veranderde taakstelling van de krijgsmacht als gevolg van de nieuwe veiligheidssituatie drie luchttransporttaken in belang zijn toegenomen:

- het verplaatsen van snel inzetbare eenheden van de grondstrijdkrachten met inbegrip van het in stand houden van de levenslijn met Nederland;
- ontplooiën en ondersteunen van F-16 eenheden;
- het in de lucht bijtanken van jachtvliegtuigen. ▷

Verplaatsing grondstrijdkrachten

Bij de taak voor de grondstrijdkrachten is de behoefte aan transportvliegtuigen vooral gericht op de snel inzetbare eenheden: de luchtmobiele brigade en het bataljon mariniers dat deel uitmaakt van *ACE Mobile Force (land)*. Aangezien de eenheden van de grondstrijdkrachten in beginsel zijn opgebouwd uit bataljons als kleinste zelfstandige eenheid, is het verplaatsen in één slag van een operationeel deel van een luchtmobiel bataljon of het overeenkomstige deel van een bataljon mariniers taakstellend voor de behoefte. Verplaatsing van andere eenheden van de grondstrijdkrachten ter grootte van een bataljon is in het kader van VN-operaties of humanitaire hulpacties binnen deze taakstelling eveneens mogelijk.

Verplaatsing van snel inzetbare eenheden van de grondstrijdkrachten vindt in het algemeen plaats in twee fasen: de strategische verplaatsing van Nederland naar of zo dicht mogelijk bij het afwachtingsgebied (verzamelgebied) en de tactische verplaatsing van het afwachtingsgebied naar het inzetgebied. De strategische verplaatsingen over grote afstanden (ongeveer 4500 km) zullen in beginsel worden uitgevoerd met grote transportvliegtuigen die tegelijkertijd vracht en passagiers in verschillende samenstellingen moeten kunnen transporteren. Voor grote uitrustingsstukken en bulkgoederen, zoals munitie en (vliegtuig)brandstof, zal gebruik moeten worden gemaakt van andere middelen van transport zoals schepen of treinen. Aangezien in de omgeving van een afwachtingsgebied niet altijd vliegvelden aanwezig zijn met voldoende faciliteiten voor de grote transportvliegtuigen, bestaat ook behoefte aan kleinere tactische transportvliegtuigen. Deze moeten kunnen opereren vanaf de meer primitieve vliegvelden die veelal niet over laad- en losfaciliteiten beschikken. In verband met het zelfstandig en snel kunnen laden en lossen, moeten ze zijn uitgerust met een achterlaadklep. De tactische verplaatsing van het afwachtingsgebied naar het inzetgebied gebeurt voor de eenheden van de grondstrijdkrachten op verschillende manieren, afhankelijk van de taakstelling en de wijze van optreden. In de conceptie van het luchtmobiel optreden voert de luchtmobiele brigade de tactische verplaatsing van eenheden van het afwachtingsgebied naar het inzetgebied uit met transporthelikopters, onder bescherming door bewapende helikopters.

Afb. 1 CH-47D Chinook, het werkpaard van de luchtmobiele brigade

Tactische transportvliegtuigen, ook die met een achterlaadklep, kunnen bij tactische verplaatsingen naar en binnen het inzetgebied, vooral door gebrek aan geschikte landingsmogelijkheden in directe omgeving van de eenheden, niet of slechts zeer beperkt worden ingezet. Zij zouden de tactische mobiliteit en flexibiliteit van de luchtmobiele brigade in het inzetgebied te zeer beperken. Ook de directe bevoorrading van de ingezette eenheden in het inzetgebied gebeurt met transporthelikopters; tactische transportvliegtuigen zijn daarvoor te kwetsbaar en te veel gebonden aan een primitief vliegveld of een landingsstrip. Wel kunnen tactische transportvliegtuigen met een achterlaadklep in voorkomend geval door het droppen van voorraden de transporthelikopters bij de bevoorrading van de eenheden ondersteunen. Tactische transportvliegtuigen zorgen ten slotte voor de instandhouding van de levenslijn van de ingezette eenheden van de grondstrijdkrachten tussen Nederland en het afwachtingsgebied. Zij moeten een intra-Europees bereik hebben. Voor de verplaatsing en ondersteuning van eenheden van de grondstrijdkrachten bestaat dus behoefte aan grote transportvliegtuigen, tactische transportvliegtuigen met een achterlaadklep en, vooral voor tactische ontplooiing van de luchtmobiele brigade, aan transporthelikopters.

De luchtmobiele brigade heeft voor de tactische verplaatsing en het tactische optreden in het inzetgebied, behalve aan bewapende helikopters, behoefte aan twee typen transporthelikopters: zware en lichtere. De zware transporthelikopter is vooral geschikt voor het verplaatsen van grote aantallen personen en grote hoeveelheden materieel tussen het afwachtingsgebied en het inzetgebied (afb. 1). Door hun geringere wendbaarheid, grootte en silhouet zijn zij te kwetsbaar voor het optreden in het inzetgebied. De wendbaardere en kleinere lichtere helikopter wordt vooral gebruikt voor tactische operaties en ondersteuning voor de ingezette eenheden in het inzetgebied, alsmede voor *command and control*, *tactical search and rescue* en gewon-

dentransport. De totale capaciteit van de zware en lichtere transporthelikopters moet voldoende zijn om het operationele deel van een luchtmobiel bataljon in één keer van het afwachtingsgebied naar het inzetgebied over te brengen. Het overbrengen van een kleinere eenheid zou onder gevechtsomstandigheden onacceptabele operationele en veiligheidsrisico's voor deze eenheid meebrengen. In afb. 2 is de behoefte van de luchtmobiele brigade aan luchttransport schematisch weergegeven.

Verplaatsing F-16-squadron

De behoefte van de luchtmacht betreft de verplaatsing, ontplooiing en ondersteuning van operaties van de F-16 jachtvliegtuigen in brede zin. Taakstellend voor deze behoefte is de capaciteit, nodig voor het (strategisch) verplaatsen van een F-16 squadron. Voor de verplaatsing van het personeel en de grote hoeveelheden materieel bestaat behoefte aan grote multifunctionele transportvliegtuigen. De dagelijkse bevoorrading gebeurt met kleinere, tactische transportvliegtuigen. De afmetingen van de laadruimte moeten toereikend zijn voor het vervoer van minimaal een F-16 motor.

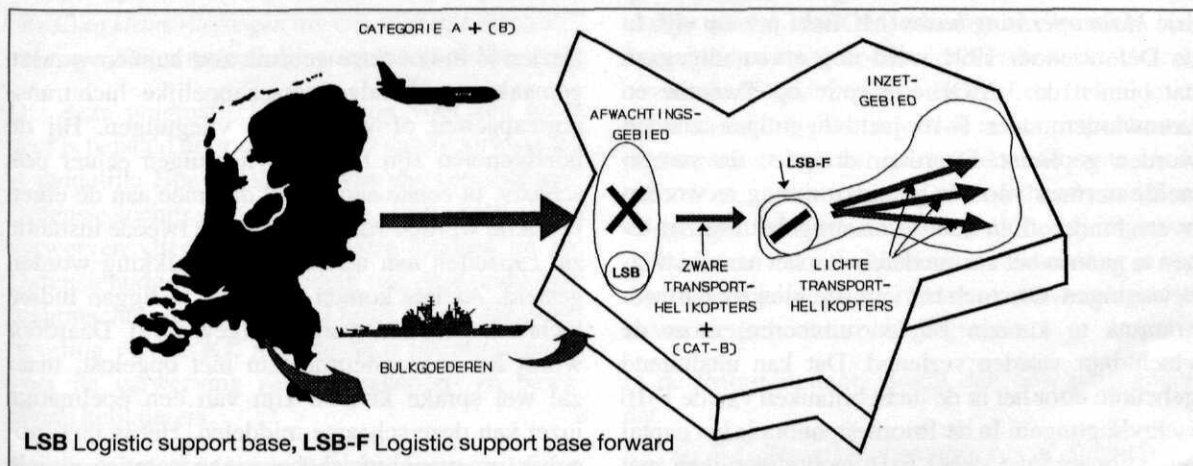
Het in de lucht bijtanken

De behoefte aan het in de lucht bijtanken manifesteerde zich op de volgende vier gebieden.

- De politiek-militaire situatie in Europa heeft geleid tot een heroriëntatie van de inzet van luchtmacht. In de nieuwe veiligheidssituatie wordt een grotere nadruk gelegd op defensieve ver-

dedigingsconcepties met als gevolg een verschuiving van offensieve naar defensieve missies. Dat betekent geenszins dat offensieve missies niet meer belangrijk zijn. Integendeel, opties en mogelijkheden voor dergelijke missies moeten blijven bestaan, vooral bij *swing-role*vliegtuigen zoals de F-16. De noodzaak en het belang van het kunnen uitvoeren van beide taken is gebleken bij operatie DENEY FLIGHT. F-16-jachtvliegtuigen moeten, behalve het afdwingen van het vliegverbod, ook gereed zijn om, na toestemming van de VN, luchtsteun te geven aan Unprofor. Luchtmachtstrijdkrachten zullen d.m.v. (plaatselijk en tijdelijk) luchtoverwicht de noodzakelijke voorwaarden moeten scheppen voor het veilig kunnen ontplooiën van de snel inzetbare eenheden van de grondstrijdkrachten en de daarop aansluitende operaties. Nu op grotere afstand van de bases en in een groter gebied moet kunnen worden opgetreden, zal voor een doeltreffende uitvoering van defensieve missies de duur van de patrouilletijd in bv. *Combat air patrols* (CAPs) moeten worden verlengd. Door het in de lucht bijtanken van die vliegtuigen is dat mogelijk. Ook kan door in de lucht bijtanken van F-16 jachtvliegtuigen het bereik van die vliegtuigen bij verkenningsopdrachten en bij offensieve missies aanzienlijk worden vergroot. Tevens is door het in de lucht bijtanken het vliegen van *Close Air Support*-CAPs mogelijk.

Daardoor kunnen F-16 jachtvliegtuigen zeer snel en doeltreffend luchtsteun verlenen aan grondtroepen. Tijdens operatie DENEY FLIGHT worden beide soorten CAPs gevlogen door de Nederlandse F-16 jachtvliegtuigen. Een capaciteit om F-16 jachtvliegtuigen in de lucht te kunnen bijtanken ver-

Afb. 2 Functies luchttransport bij verplaatsing van de luchtmobiele brigade

hoogt dus niet alleen de flexibiliteit van die vliegtuigen aanzienlijk, maar is ook noodzakelijk voor een doeltreffend optreden ervan (afb. 3).

- Door in de lucht bij te tanken worden F-16 jachtvliegtuigen onafhankelijker van landingsfaciliteiten onderweg. In crisissomstandigheden zal het immers niet altijd mogelijk zijn tijdens de ontplooiing van een F-16 squadron de gewenste technische ondersteuning op de grond bij tussenlandingen zeker te stellen. Door in de lucht bij te tanken kan worden voorkomen dat tijd verloren gaat door vliegbepalingen of door complicaties bij het vlieggereed maken van de F-16 vliegtuigen bij tussenlandingen. Bovendien hoeft onderhoudspersoneel niet op de tussenliggende bases te worden ingevlogen.

- De houding van de Westeuropese bevolking t.a.v. de door Defensie veroorzaakte overlast is sterk veranderd. Ook is het milieubewustzijn van de bevolking in de afgelopen jaren toegenomen. Daarom is de waardering in West-Europa voor oefeningen van jachtvliegtuigen boven of in nabijheid van dichtbevolkte gebieden afgenomen. Door de verplaatsing van laagvlieg oefeningen naar gebieden boven de Noordzee of naar andere dun bevolkte streken kan de overlast worden verminderd. De langere vluchtduur naar de verder gelegen oefengebieden zou het rendement van trainingen aanzienlijk verminderen. Door F-16 jachtvliegtuigen in de lucht bij te tanken wordt dit voorkomen en kan het rendement van de trainingen zelfs nog worden verhoogd.

- Een van de uitgangspunten van de Defensienota 1991 en de Prioriteitennota 1993 is herstructurering en verkleining. Uit doelmatigheidsoverwegingen concentreert de KLu de F-16 jachtvliegtuigen op drie *Main operating bases* (MOBs) i.p.v. op vijf. In de Defensienota 1991 werd nog ervan uitgegaan dat binnen de 3-MOB-conceptie op Twenthe en Leeuwarden méér F-16 jachtvliegtuigen zouden worden geplaatst. Daardoor dreigden de vastgestelde normen voor de geluidszonering te worden overschreden. Een van de maatregelen om dat tegen te gaan is het verminderen van het aantal vliegbewegingen. Om toch het vereiste vlieg(oefen)programma te kunnen blijven uitvoeren, moet de vluchtduur worden verlengd. Dat kan uitsluitend gebeuren door het in de lucht bijtanken van de F-16 jachtvliegtuigen. In de Prioriteitennota is het aantal operationeel ingedeelde F-16 jachtvliegtuigen met 36 stuks verminderd. Op Twenthe worden minder

Afb. 3 Het in de lucht bijtanken van F-16 jachtvliegtuigen, een van de functies van de multifunctionele KDC-10

F-16's geplaatst en het aantal F-16's op Leeuwarden neemt niet toe. Daardoor zal de geluidshinder op Twenthe afnemen en die op Leeuwarden ongewijzigd blijven. Bezien wordt of, nadat de tanker-vliegtuigen zijn ingevoerd, de zonering voor Volkell kan worden verkleind.

Overige taken

Behalve voor deze „nieuwe” taken is luchttransport, incl. transporthelikopters, nodig voor vredesoperaties, humanitaire noodhulp en assistentie bij evacuaties of calamiteiten. Tactische transportvliegtuigen en transporthelikopters zijn daarvoor uitstekend geschikt. Een specifieke behoefte bestaat aan kleinere vliegtuigen waarmee snel en over grotere afstanden kleine aantallen personen kunnen worden vervoerd. Bovendien zullen deze vliegtuigen in crisissomstandigheden nodig zijn voor o.a. liaison, *command and control* en voor materiële en personele ondersteuning met een spoedeisend karakter. De huidige middelen zijn daarvoor ongeschikt.

Plannen

Bezien is in hoeverre gebruik zou kunnen worden gemaakt van bondgenootschappelijke luchttransportcapaciteit of van civiele vliegtuigen. Bij de bondgenoten zijn transportvliegtuigen echter ook schaars. In eerste aanleg zal daarmee aan de eigen behoefte worden voldaan en pas in tweede instantie zal capaciteit aan derden ter beschikking worden gesteld. Anders komen de zaken te liggen indien luchttransport kan worden uitgewisseld. Daardoor wordt het schaarsteprobleem niet opgelost, maar zal wel sprake kunnen zijn van een doelmatige inzet van deze schaarse middelen. Het is niet mogelijk om voor crisisbeheersingsoperaties civiele transportvliegtuigen te vorderen. De wetgeving laat

het tot dit moment nog niet toe. Civiele vliegtuigen kunnen wel worden gehuurd. Ervaringen tijdens de Golfcrisis hebben evenwel aangetoond dat civiele luchttransportcapaciteit zeer beperkt en dan nog slechts tegen zeer hoge verzekeringpremies kan worden gehuurd. Ook bleek toen militair luchttransport slechts zeer spaarzaam beschikbaar. Een eigen luchttransportcapaciteit is dus noodzakelijk.

Voor een doelmatige en flexibele inzet van luchttransport, zowel in vreedstijd als onder crisissomstandigheden, zijn middelen noodzakelijk van verschillende omvang en capaciteit. Een luchttransportvloot met te veel typen vliegtuigen daarentegen is niet doelmatig. De inspanningen op het gebied van onderhoud, logistieke ondersteuning en opleidingen zouden in dat geval onevenredig toenemen. Wat betreft typen, maar ook aantallen, moeten dus beperkingen worden opgelegd. Bovendien wordt volstaan met het niet gelijktijdig, maar achtereenvolgens uitvoeren van de verschillende taken. In voorkomend geval zullen prioriteiten moeten worden gesteld. Ook kan in aanvulling op de eigen luchttransportcapaciteit een beroep worden gedaan op ondersteuning door bondgenoten. Ook moet niet geheel worden uitgesloten dat in aanvulling op eigen vliegtuigen civiele vliegtuigen kunnen worden gehuurd. In een brief aan de Kamer van 20 mei 1992 stelt de staatssecretaris van defensie dat

... voor een pragmatische oplossing is gekozen voor een gevarieerde luchttransportvloot, bestaande uit twee grotere transportvliegtuigen met een mogelijkheid om F-16 jachtvliegtuigen in de lucht bij te tanken (categorie A), vijf à zes middelgrote transportvliegtuigen met een achterlaadklep (categorie B), transporthelikopters (categorie C) en kleine vliegtuigen van een civiel type voor personenvervoer en commandovoering (categorie D).

Dat deze pragmatische oplossing voor een groot deel is bepaald door de financiële randvoorwaarden is duidelijk. Hoewel sprake was van een integrale Defensie-luchttransportbehoefte, zijn voor de te verwerven vliegtuigen geen extra fondsen uit het Defensiebudget aan het budget van de Koninklijke luchtmacht toegevoegd. Wel heeft een budgetoverheveling van de KLu naar de KLu plaatsgevonden voor de verwerving van de transport- en bewapende helikopters.

In de onlangs verschenen Prioriteitennota is het belang van luchttransport niet alleen herbevestigd,

maar ook nog verder beklemtoond. De mogelijke Nederlandse bijdrage aan de in belang toegenomen VN-operaties is nu ingevuld. De nota geeft aan dat maximaal vier Nederlandse eenheden van bataljonsgrootte of een equivalent daarvan, zoals een squadron F-16 jachtvliegtuigen of twee fregatten, gelijktijdig kunnen worden ingezet voor *vredesoperaties* onder auspiciën van de VN of de CVSE. Bovendien zal het in toenemende mate noodzakelijk zijn humanitaire noodhulp te verlenen. Voor *vrede-afdwingende* operaties kunnen o.a. een luchtmobiele brigade, de Groep Operationele Eenheden van het Korps Mariniers, drie squadrons F-16 jachtvliegtuigen of een combinatie daarvan worden ingezet. Ook kunnen kleinere eenheden bij humanitaire noodhulp en evacuaties worden betrokken.

Luchttransport is bij dergelijke operaties van eminent belang, niet alleen in het kader van de strategische of tactische mobiliteit van de in te zetten eenheden, maar zeker ook bij de ten minste zo belangrijke ondersteuningsrol. En bovendien kan luchttransport zelfstandig worden ingezet voor o.a. vredesoperaties en humanitaire noodhulp. In de Prioriteitennota is de conclusie getrokken dat de in de Defensienota opgenomen plannen m.b.t. modernisering en vergroting van de luchttransportcapaciteit onvoldoende zijn. De tekortkomingen richtten zich vooral op de tactische luchttransportcapaciteit.

Sinds de Defensienota 1991 bleek een voortdurende behoefte te bestaan aan middelzware tactische transportvliegtuigen die op grotere afstand van Nederland vanaf primitieve vliegvelden of landingsstrips kunnen worden ingezet. Omdat dergelijke transportvliegtuigen niet beschikbaar zijn, wordt vooral een Nederlandse deelneming aan vooral humanitaire noodhulpacties beperkt. Ook de overeenkomsten met Noorwegen en België over het wederzijdse gebruik van de militaire luchttransportcapaciteit konden in onvoldoende mate in de tekortkomingen voorzien. Dat de behoefte aan deze vliegtuigen zeer groot is, bleek uit de bijdrage van de minister van ontwikkelingssamenwerking in een deel van de kosten voor het verwerven van middelzware tactische transportvliegtuigen.

In de Prioriteitennota wordt dan ook aangegeven dat

... zes F-27 Troopship vliegtuigen van de Koninklijke luchtmacht op korte termijn worden vervangen door

een mix van twee middelzware vliegtuigen van het type C-130 Hercules en vier lichtere Fokker F-60 Utility transportvliegtuigen.

Met deze middelzware tactische transportvliegtuigen, de geplande transporthelikopters en de lichtere transportvliegtuigen kunnen de tactische luchttransporttaken op verantwoorde en op goede wijze worden uitgevoerd.

Realisatie

Op 29 augustus 1991 is de Tweede Kamer door de staatssecretaris van Defensie geïnformeerd over de integrale defensie-luchttransportbehoefte. Het ging toen vooral om transportvliegtuigen in de categorieën A en B. Omdat over het beleidsvoornemen voor de oprichting van de luchtmobiele brigade nog overleg met de Tweede Kamer nodig was, kon eerst daarna het Defensie-materieelkeuzeprocess (DMP) voor de transporthelikopters worden gestart. De behoefte aan categorie D vliegtuigen zou eerst in een latere fase worden geïnventariseerd. De tabel bevat

Kandidaten categorieën A en B

Categorie A

Boeing KC-135
McDonnell Douglas KC-10
Boeing KE-3
Boeing 707
Airbus A300B4 en A310
McDonnell Douglas KMD-11
McDonnell Douglas DC-10-30(CF)

Categorie B

ATM-42L van Aerospaziale/Alenia
BAe-146STA van British Aerospace
Fokker F-100 Quick Change
CN-235 van Casa
G-222 van Alenia

een overzicht van in de studie in beschouwing genomen kandidaten voor de vliegtuigen van categorie A en B. Wat betreft de categorie A concludeerde de studie dat alleen de KMD-11 en gebruikte DC-10 of DC-10-30(CF) vliegtuigen aan de gestelde eisen voldoen. Rekening houdend met de beschikbare financiële middelen was het verwerven van twee KMD-11 vliegtuigen niet mogelijk. Slechts de aanschaf van twee gebruikte DC-10 vliegtuigen en de ombouw daarvan tot een gecombineerd vracht/passagiers- en tankervliegtuig pasten binnen de financiële randvoorwaarden. Wat betreft de behoefte aan categorie B vliegtuigen pasten alleen 6 Casa CN-235M of 5 Alenia G-222 binnen het budget.

Met dit aantal kleinere transportvliegtuigen kon in combinatie met de twee categorie A vliegtuigen aan de onderkende behoefte worden voldaan.

Aangezien vliegtuigen van Fokker op grond van de gestelde behoefte niet binnen de integrale Defensie-luchttransportvloot pasten, heeft Fokker zelf een luchttransportstudie gestart. Die resulteerde in een luchttransportvloot bestaande uit 4 vliegtuigen van het type Fokker F-100 Quick Change en 3 C-130H Hercules vliegtuigen (afb. 4). Deze combinatie kon echter aan een aantal door Defensie gestelde eisen niet voldoen en paste bovendien niet binnen het geplande budget. De vliegtuigen hebben geen strategisch bereik bij volle belading, kunnen niet aan de omvang en het tijdig uitvoeren van de transportopdracht voldoen en bieden te weinig variëteit voor doelmatig luchttransport in vredesomstandigheden. Bovendien zou inzet van de C-130H als tankervliegtuig met een *probe and drogue*-systeem problemen, onzekerheden en kosten voor aanpassing van de F-16 jachtvliegtuigen aan dit systeem meebrengen. Het behoeft dan ook geen verder betoog dat het alternatief van Fokker door Defensie niet als een reële optie werd beschouwd. Dit alternatief heeft in het overleg met de Tweede Kamer een belangrijke rol gespeeld en tot enige vertraging geleid in de voortgang van het verwervingsproces. Tijdens het mondelinge overleg met de Tweede Kamer op 27 februari 1992 is toestemming verleend de verwervingsvoorbereidingsfase voor categorie A vliegtuigen te starten. Als voorwaarde werd gesteld dat door het beschikbaar stellen van de schaarse strategische luchttransportmiddelen met een capaciteit om in de lucht bij te tanken in internationale samenwerkingsverbanden in ruil daarvoor een zekere tactische luchttransportcapaciteit zou worden verkregen. Door de overeenkomsten met België en Noorwegen is daaraan invulling gegeven. Op 1 juli 1992 is het contract met Martinair getekend voor de levering van 2 DC-10 vliegtuigen. Deze moeten worden aangepast voor militaire taken en voor het in de lucht bijtanken van F-16

Afb. 4 C-130 H, het middelzware tactische vliegtuig

jachtvliegtuigen. Met de DC-10 kunnen tegelijkertijd passagiers en goederen worden vervoerd en F-16 jachtvliegtuigen in de lucht worden bijgetankt. De aanpassing van het eerste vliegtuig zal in juli 1994 starten en die van het tweede vliegtuig in december 1994. Tot die tijd zullen de vliegtuigen worden verhuurd aan Martinair. De modificatie van het eerste vliegtuig tot tankervliegtuig neemt ongeveer 6 maanden in beslag en die van het tweede vliegtuig ongeveer 20 weken. Dit invoerings- en modificatieschema is door het tragische ongeval met één van de door de KLu aan Martinair verhuurde vliegtuigen in Faro slechts minimaal vertraagd. In het contract met Martinair was overeengekomen dat in voorkomend geval door Martinair een vervangend vliegtuig zou worden aangeboden. Dit aanbod is na uitvoerige inspectie van het desbetreffende vliegtuig geaccepteerd. In 1995 zal Nederland beschikken over twee multifunctionele operationele KDC-10 tankervliegtuigen met een strategische transportcapaciteit.

De besluitvorming met betrekking tot de verwerving van de categorie B vliegtuigen verliep trager door de vraag of het toch niet mogelijk en operationeel verantwoord zou zijn om de behoefte aan de categorie B vliegtuigen geheel of voor een deel in te vullen met een Fokker-vliegtuig. Fokker heeft een nog te ontwikkelen verlengde versie van de F-50, de F-60 Utility, met een vergrote laaddeur geoffreerd. Alhoewel met dit vliegtuig een F-16 motor kan worden vervoerd en het daarmee aan de eisen van de KLu kan voldoen, is het minder geschikt om te worden ingezet voor de snel inzetbare eenheden van de grondstrijdkrachten. Deze hebben behoefte aan tactische transportvliegtuigen met een achterlaadklep. Fokker heeft toegezegd een laadsysteem te ontwikkelen waarmee de F-60 Utility kan worden geladen en gelost zonder gebruik te maken van externe faciliteiten. Daarmee kwam Fokker enigszins tegemoet aan een knelpunt voor Defensie m.b.t. de F-60 Utility. Aangezien in de Prioriteitennota de verwerving van twee middelzware tactische transportvliegtuigen is voorzien, kon voor de overige taken worden volstaan met de lichtere transportvliegtuigen en de voorziene transporthelikopters. Tijdens het debat over de begroting 1993 heeft de staatssecretaris dit voornemen uit de Prioriteitennota reeds kenbaar gemaakt en stemde de Tweede Kamer in met het starten van

de verwervingsvoorbereiding voor de categorie B vliegtuigen. Dat heeft ertoe geleid dat op 1 juni 1993 het contract is getekend voor twee C-130H-30 Hercules transportvliegtuigen. Deze zullen achtereenvolgens in januari 1994 en in januari 1995 worden afgeleverd. Wat betreft de lichtere transportvliegtuigen is gestart met de verwervingsvoorbereiding voor de aanschaf van 4 Fokker F-60 Utility vliegtuigen. De desbetreffende offerte wordt momenteel nog geëvalueerd. Verwacht wordt dat in 1996 het eerste Fokker F-60 Utility vliegtuig kan worden geleverd.

Het verwervingsproces voor transporthelikopters verloopt tot nu toe relatief voorspoedig. Nadat de Tweede Kamer op 2 februari 1992 met de oprichting van de luchtmobiele brigade heeft ingestemd, is het Defensie-materieelkeuzeproces (DMP) voor de transporthelikopter zeer voortvarend ter hand genomen. Na een initiële behoefte aan één type transporthelikopter is in een aanvullende studie de behoefte aan een combinatie van zware en lichtere transporthelikopters nader uitgewerkt. Door FEL/TNO is een studie uitgevoerd naar de optimale samenstelling van zware en lichtere transporthelikopters. Om aan de operationele eisen te kunnen voldoen zijn 12 à 13 zware en 17 lichtere transporthelikopters nodig. Voor de zware transporthelikopter was de CH-47D Chinook de enige kandidaat. Op 18 maart 1993 is het contract afgesloten voor de overname van 7 gebruikte Canadese CH-47C Chinooks. Deze helikopters worden gemoderniseerd naar de D-standaard. Twee belangrijke argumenten liggen aan deze koop/modernisering ten grondslag: een aanzienlijke besparing t.o.v. de nieuwprijs en het sneller instromen van een deel van de zware transporthelikopters voor de luchtmobiele brigade. Tijdens het plenaire debat over de Prioriteitennota op 18 en 19 mei jl. werd door de heren Van Vlijmen en Van Traa een motie (nr 20) ingediend over *multi purpose*-helikopters als een alternatieve invulling voor de luchtcomponent van de luchtmobiele brigade. Het ging daarbij vooral om het uitrusten van de lichtere transporthelikopter met bewapening. De uitvoering van de motie heeft geleid tot enige vertraging in het DMP van de lichtere transporthelikopter en de bewapende helikopter. Op 30 juni 1993 is toestemming verkregen voor het ondertekenen van het contract voor de modernisering van de 7 gebruikte CH-47C's naar de D-standaard. In het

contract is tevens een optie verleend voor de levering van 5 à 6 nieuwe CH-47D's door Boeing. Het contract is op 2 juli jl. ondertekend. Naar verwachting zullen de 7 gemoderniseerde Chinooks vanaf januari 1995 worden geleverd en vanaf mei/juni ter beschikking komen van de luchtmobiele brigade.

Op 12 juli 1993 hebben de bewindslieden hun standpunt aan de Kamer kenbaar gemaakt over de *multi purpose*-helikopters. Daarbij is o.a. gebruik gemaakt van de uitkomsten van een studie naar deze helikopter door drie onafhankelijke onderzoeksinstituten (NIVR, NLR en TNO). Daaruit blijkt de *multi purpose*-helikopter de bewapende helikopter niet te kunnen vervangen. Bovendien is een combinatie van transporthelikopters en *multi purpose*-helikopters duurder dan de door Defensie noodzakelijk geachte samenstelling van bewapende helikopters en zware en lichtere transporthelikopters. Tijdens een hoorzitting van de Kamer op 8 september jl. werd door de fabrikanten van transporthelikopters bevestigd dat *multi purpose*-helikopters de taken van bewapende helikopters niet kunnen overnemen. In een brief van 23 september 1993 heeft de staatssecretaris o.m. verzocht om een spoedige besluitvorming met betrekking tot de *multi purpose*-helikopter teneinde de verwervingsvoorbereiding van de lichtere transporthelikopters niet verder te vertragen. Bij de lichtere transporthelikopter zal het gaan om een keuze uit twee kandidaten: de AS 532 U2 Cougar MK2 van Eurocopter en de UH-60L Black Hawk van Sikorsky. De EH-101 van European Helicopter Industries past in de noodzakelijke aantallen niet binnen het voor transporthelikopters beschikbare budget; en bovendien voldoet de in augustus jl. geoffreerde versie niet aan de door Defensie gestelde eisen. Op 5 oktober 1993 heeft de staatssecretaris de keuze voor de Cougar MK2 kenbaar gemaakt (afb. 5). Van de 17 lichtere transporthelikopters zullen in 1996 10 stuks instromen en in 1997 nog 7.

Resteert nog de kleinere categorie D vliegtuigen. Alhoewel de behoefte daaraan reeds een aantal jaren wordt onderkend, is deze nog niet uitgewerkt omdat de invulling ervan gedeeltelijk afhankelijk was van de andere luchttransportmiddelen die Defensie zou verwerven. Nu de behoefte aan de overige categorieën wordt geconcretiseerd, blijkt dat deze geen voorzieningen bieden om kleinere aantallen personen te vervoeren. Bovendien heeft De-

Afb. 5 Cougar MK2, de lichtere transporthelikopter voor tactische ondersteuning, o.a. van luchtmobiele operaties

fensie behoefte aan kleinere vliegtuigen voor commandovoering en liaison, alsmede voor het vervoeren van personeel en materieel met een spoedeisend karakter t.b.v. eenheden die voor crisisbeheersingstaken zijn ingezet. Met de categorie A vliegtuigen kunnen over grote afstanden grote aantallen personen worden vervoerd. Zij zijn te groot, te schaars en te kostbaar voor categorie D taken. Bovendien zullen deze vliegtuigen vanwege de inzet voor eigen taken nauwelijks beschikbaar zijn. De C-130H-30 en de F-60 Utility zijn v.w.b. personenvervoer alleen geschikt voor troepentransport. Bovendien zijn ze te groot en te langzaam voor het uitvoeren van de taken van categorie D vliegtuigen. Ook zal sprake zijn van een zeer beperkte beschikbaarheid. De F-60 Utility heeft bovendien een te gering bereik. Kleinere vliegtuigen hebben een eigen taak en zijn, mede in het kader van een doelmatige inzet van luchttransport, dus noodzakelijk. Gelet op de fasering van de in de plannen opgenomen fondsen is invoering van deze vliegtuigen vooralsnog niet voor 1997/98 te verwachten.

Nawoord

Uit het voorgaande kan worden geconcludeerd dat wat betreft de beleidsvoornemens uit de Defensienota 1991 en de Prioriteitennota 1993 zeer belangrijke stappen zijn gezet om de inmiddels al meer dan 30 jaar oude luchttransportvloot van Defensie te moderniseren en te vergroten. Verdere stappen zullen spoedig volgen. Vanaf 1995 zal de KLu, voor zover de luchttransportmiddelen ingestroomd en operationeel inzetbaar zijn, als dienstverlenend bedrijf de gehele krijgsmacht moeten kunnen ondersteunen met luchttransport. Dit betekent veel afstemming, intensief overleg en uiteraard samen-

werking met de andere krijgsmachtdelen. Voorts zullen taken moeten worden uitgevoerd voor andere departementen, zoals Ontwikkelingssamenwerking. Ook zal aan de overeenkomsten met België en Noorwegen over samenwerking op het gebied van luchttransport inhoud moeten worden gegeven. In tegenstelling tot de oude situatie zal de thuisbasis in Nederland niet altijd meer de uitvalsbasis voor operaties hoeven te zijn. Rekening moet worden gehouden met wereldwijde operaties die voor langere tijd elders moeten worden ondersteund. Cambodja is daarvan een voorbeeld.

Alhoewel een gevarieerde luchttransportvloot een grote flexibiliteit biedt en de doelmatigheid van het transport bevordert, vormen invoering en instandhouding van een dergelijke vloot een complex geheel. Van één type transportvliegtuig (Fokker F-27) wordt overgestapt op drie typen (KDC-10, Hercules C-130H-30 en Fokker F-60U) en zo mogelijk in de toekomst op vier typen (incl. categorie D). Voorts worden 4 typen helikopters (Chinook CH-47D, As-532 U2 Cougar MK2, 1 type bewapende helikopter en de AB-412SP SAR-helikopter) ingevoerd die technisch veel complexer zijn dan de

helikopters waarmee de luchtmacht momenteel vliegt. Bovendien blijft de BO-105 helikopter tot ver in 2000 in bedrijf. Dit alles moet gebeuren in een periode van 5 à 7 jaar, waarin de luchtmacht bovendien ook nog wordt geherstructureerd en verkleind. Voorafgaande aan de instroming van de nieuwe vliegtuigen en helikopters zal een grote opleidingsinspanning nodig zijn van zowel het vliegende als het onderhoudspersoneel. Daarna zal die inspanning moeten worden gecontinueerd. Bovendien zullen de verschillende systemen na de instroming in stand moeten worden gehouden. Het hogere onderhoud zal zoveel mogelijk worden uitbesteed.

De Koninklijke luchtmacht zal zich v.w.b. de vernieuwing en vergroting van de luchttransportvloot in de komende jaren voor een geweldige uitdaging zien geplaatst. Een uitdaging die veel flexibiliteit, een groot organisatie- en improvisatievermogen en een grote inzet van het personeel van de Koninklijke luchtmacht zal vergen, maar waarvan de resultaten vol vertrouwen kunnen worden tegemoetgezien. Niet voor niets luidt haar wapenspreuk KLEIN IN AANTAL, GROOT IN DADEN.

Literatuur

Defensienota 1984-1993. Kamerstuk 18169, nrs 1 en 2. Den Haag (1984).

Defensienota 1991, De Nederlandse krijgsmacht in een veranderende wereld. Kamerstuk 21911, nrs 1 en 2. Den Haag (1991).

Prioriteitennota, Een andere wereld, een andere defensie. Kamerstuk 22975, nrs 1 en 2. Den Haag (1993).

Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 29 aug. 1991. Kamerstuk 21800X, nr 56. Den Haag (1992).

Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 20 feb. 1992. Kamerstuk 22300X, nr 56. Den Haag (1992).

Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 20 mei 1992. Kamerstuk 22300X, nr 83. Den Haag (1992).

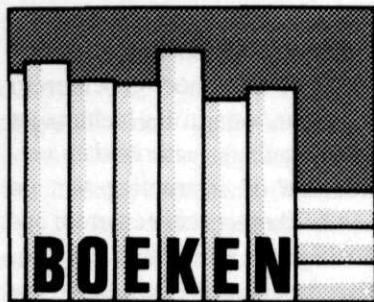
Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 10 juni 1992. Kamerstuk 22300X, nr 84. Den Haag (1992).

Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 3 nov. 1992. Kamerstuk 22327, nr 5, Den Haag (1992).

Brief van de bewindslieden van Defensie aan de Tweede Kamer, 12 juli 1993. Kamerstuk 22327, nr 13. Den Haag (1993).

Brief van de staatssecretaris aan de Tweede Kamer, 23 sep. 1993. Kamerstuk 22327, nr 17. Den Haag (1993).

The Oxford companion to the politics of the world

o.r.v. J. Krieger e.a., 1056 blz., geïll.
Uitg.: Oxford University Press, Ox-
ford, 1993. Prijs (geb.): £ 30,-.
ISBN: 0.19.505934.4

Aan dit omvangrijke boek werkten bijna 500 auteurs uit meer dan 40 landen mee, waaronder ook enkele Nederlanders; het merendeel is echter afkomstig uit de VS. In totaal heeft dat geleid tot ongeveer 650 artikelen, die nagenoeg alle onderwerpen behandelen die in de huidige internationale politiek actueel zijn of dat in het recente verleden waren.

De lengte van de bijdragen varieert van een paar honderd tot meer dan 4000 woorden. Daarbij komen aan de orde: alle landen, biografieën, verdragen, regeringsvormen, politieke stromingen, begrippen en thema's, internationale organisaties e.d. Door in de beschrijvingen zo nodig te verwijzen naar andere artikelen, kan het desbetreffende onderwerp desgewenst in breder verband worden geplaatst. Aan het slot van vrijwel ieder artikel is een literatuurverwijzing opgenomen, die het mogelijk maakt zich nader in een onderwerp of thema te verdiepen. In het geval dat een aspect niet als zelfstandig onderwerp blijkt te zijn opgenomen, biedt de 40 blz. tellende index de mogelijkheid nadere informatie of gegevens op te sporen. Als een onderwerp in dit boek niet op enigerlei wijze is vermeld, moet gevoeligheid worden aangenomen, dat het geen of nauwelijks relevantie heeft in de internationale politiek.

Dit boekwerk kan dan ook worden

beschouwd als een (of beter: *het*) naslagwerk dat men als eerste zal hanteren als een onderwerp van (internationaal) politieke aard aan de orde is. Het is zijn prijs zeker waard.

T. DE KRUIJF, genm gn

Zeg mij aan wie ik toebehoor

Het Verzetskruis 1940-1945, door dr. C.M. Schulten, 204 blz., geïll. Uitg.: Sdu Uitgeverij, Den Haag, 1993. Prijs: f 35,-.
ISBN: 90.12.08001.0

Dit boek, een uitgave van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie, gaat over de instelling en de toekenning van het Verzetskruis 1940-1945. Het is toegekend aan 94 mannen en vrouwen; 93 Verzetstrijders ontvingen de onderscheiding postuum. Eenmaal werd de onderscheiding aan een zwaar gewonde, blind geworden jonge verzetsman toegekend. Het verzetskruis is na de Militaire Willemsorde de hoogste dapperheidsonderscheiding die Nederland kent. Het boek, met een voorwoord van ZKH Prins Bernhard, gaat vrij uitgebreid in op de instelling van deze civiele onderscheiding. Beschreven wordt o.a. welke commissies en personen in de loop der tijd bij de instelling van de onderscheiding betrokken zijn geweest. Het blijkt dat men met het instellen van de onderscheiding niet over één nacht ijs is gegaan. Ook wordt duidelijk dat er tussen alle betrokkenen niet altijd overeenstemming heeft bestaan.

Het is zeker de moeite waard de wordingsgeschiedenis van deze zo belangrijke onderscheiding te lezen. Ook het toekenningsbeleid lijkt, al-

lus schr., niet altijd even samenhangend te zijn geweest. Alleen al de data waarop de diverse toekenningen hebben plaatsgehad roepen vragen op die niet altijd kunnen worden beantwoord. In 1955 werd de onderscheiding voor het laatst toegekend, en wel aan Bernard IJzerdraat, de grote man van het Geuzenverzet.

Het boek bevat verder biografische informatie over alle verzetstrijders aan wie het Verzetskruis is toegekend. De biografische notities beslaan ruim 120 blz. en vormen een indrukwekkend huldebetoon aan deze moedige mannen en vrouwen (en hun nabestaanden) die voor het herwinnen van onze vrijheid hun leven gaven.

Het feit dat in het boek aparte hoofdstukken zijn gewijd aan o.a. begrippen, instellingen en groepen, statistische gegevens en dat het bovendien kaarten van de gewesten van de OD bevat, maakt dit werk ook voor de niet ingewijde leek zeer goed leesbaar. Samenvattend: een boek dat zich zowel voor degenen die het zelf nog hebben meegemaakt, als voor hen die het slechts „van horen zeggen” kunnen hebben, met de nodige eerbied en dankbaarheid laat lezen.

De schrijver komt de eer toe dat hij de moeilijk toegankelijke informatie op een heldere en overzichtelijke wijze heeft vastgelegd.

drs. G. J. C. ROOZENDAAL, kol mpsd

The Collins encyclopedia of military history

door R. E. en T. N. Dupuy, 4e dr., 1654 blz., geïll. Uitg.: Harper Collins, Glasgow, 1993. Prijs: £ 40,-.
ISBN: 0.00.470143.7

In deze 4e druk is in 22 hoofdstukken in chronologische volgorde een overzicht gegeven van de gewapende conflicten, waarmee de wereld in de afgelopen 5000 jaar is geconfronteerd; uiteraard voor zover de samenstellers van de conflicten op de hoogte zijn. Dat lijkt een overbodige opmerking, maar sedert de vorige uitgave is meer bekend geworden

over het oude China. Het gevolg is, dat in de eerste hoofdstukken de militaire activiteiten, die in dat land hebben plaatsgevonden, uitgebreider aan de orde komen. Het is dus niet onmogelijk dat ook van andere gebieden t.z.t. meer gegevens ter beschikking zullen komen.

Vergeleken met de vorige uitgaven vertoont deze druk enkele kenmerken verschillen, die als duidelijke verbeteringen kunnen worden aangemerkt. Deze editie telt uiteraard weer meer bladzijden (ca. 130) en door een andere afmeting van het boek (grotere breedte) is tevens het bedrukte oppervlak per bladzijde met ca. 5% toegenomen. Dat bood de mogelijkheid de leesbaarheid te verbeteren door gebruik te maken van een grotere letter, met een (nagenoeg) gelijke hoeveelheid informatie per bladzijde. Een andere verbetering is het consequent blijven vermelden van de hoofdstuktitel in de kop van de linker bladzijde en van het behandelde geografische gebied op de andere bladzijde. Gehandhaafd is de in eerdere edities reeds gevolgde methode elk hoofdstuk aan te vangen met een korte schets van de belangrijkste ontwikkelingen op militair gebied (techniek, wijze van oorlogvoering, samenstelling van de strijdkrachten e.d.). Evenzo zijn vervolgens in elk hoofdstuk de grote conflicten uit de desbetreffende periode beschreven, gevolgd door de beschrijvingen van de overige conflicten per regio. De periode na 1975, eerder als addendum opgenomen, vormt nu een afzonderlijk hoofdstuk, getiteld *The dominance of technology*. De samenstellers hebben het echter nog niet gewaagd ook dit hoofdstuk aan te vangen met een beschrijving en interpretatie van de ontwikkelingen. Dit laatste hoofdstuk is in 1991 afge-

RECTIFICATIE

Bij de bespreking van het boek *Als een goet instrument* in het oktobernummer (blz. 459) zijn een onjuiste uitgevernaam en prijs vermeld. Het boek is uitgegeven door De Boer Concept te Utrecht; de prijs is f 39,75. Red.

sloten en bevat dus ook een beschrijving van de Golfoorlog.

Vier drukken in 23 jaar bewijzen de algemene waardering voor dit unieke naslagwerk. Een completer overzicht van de militaire geschiedenis in deze compacte (!) vorm is (vermoedelijk) niet te vinden. Het behoort op de boekenplank van een ieder die is geïnteresseerd in dit onderdeel van de geschiedenis. Gelet op inhoud en omvang is het de prijs zeker waard. T. DE KRUIJF, genm gn

Churchill, strategy and history

door T. Ben-Moshe, 397 blz. Uitg.: Harvester Wheatsheaf, Hemel Hempstead (UK), 1993. Prijs: \$ 66,-. ISBN: 0.7450.1179.9

Schrijver is van jongs af geboeid geweest door de figuur Churchill. Op 13-jarige leeftijd las hij reeds diens boek *The Second World War* (in de Ned. uitg. [Elsevier]: *Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog*). Na onderzoek van documenten en archieven ontdekte hij echter dat zowel in dit boek als in Churchills boek over de Eerste Wereldoorlog (*The World Crisis 1911-1918*) een aantal onjuistheden voorkomt, die de schrijver zelf in een te gunstig licht plaatsen. Deze constatering waren voor Ben-Moshe reden een onderzoek te doen naar de kwaliteiten van Churchill als strateeg en als historicus. Het resultaat daarvan is nu verschenen.

In het begin van deze eeuw konden de Britten kiezen tussen isolement en een politiek-militaire betrokkenheid met het (Europese) continent. De tweede optie bood twee varianten: het benutten van de kracht van de Britse vloot (de maritieme school) en het gebruik van zowel de vloot als de landstrijdkrachten (de continentale school). Churchill toonde zich aanvankelijk een voorstander van de maritieme school. In 1901 stemde hij als Lagerhuislid dan ook consequent tegen de voorstellen om de legerorganisatie te wijzigen. Na een bezoek aan Duitsland in

1909 veranderde hij zijn visie echter en na de Agadir-crisis (1911) werd hij aanhanger van de continentale school en wilde nauwe banden met Frankrijk aangaan. Zelfs wilde hij militair overleg met België.

In dat jaar werd Churchill *First Lord of the Admiralty* en trachtte een marinestaf in het leven te roepen. Dat lukte hem pas toen de *First Sea Lord* (Wilson) was vertrokken. (Het is opmerkelijk dat zowel in Nederland als in Engeland een Marinestaf aanzienlijk later tot stand is gekomen dan een Generale Staf; kennelijk werd in marinekringen minder behoefte gevoeld aan operationele en strategische planning.) In die periode poogde Churchill de continentale en de maritieme school te harmoniseren; in zijn visie vullen de twee scholen elkaar aan. Overigens rekende hij het in stand houden van het Britse imperium als zijn eerste taak.

Churchills belangrijkste bijdrage aan het strategische denken is volgens schr. het maken van onderscheid tussen *main theatre* en *decisive theatre*. In de Eerste Wereldoorlog beschouwde hij Frankrijk als het *main theatre*, maar dat hield niet automatisch in, dat daar de beslissing zou moeten worden gezocht. Dit verklaart Churchills streven op te treden in meer perifere gebieden. Plannen om het eiland Borkum te bezetten behoorden daartoe, alsook de operatie in de Dardanellen. Deze laatste krijgt begrijpelijkerwijs de meeste aandacht. Overigens is volgens schr. Churchill niet de vader van het idee, maar heeft hij het plan wel sterk gesteund. Schr. is van mening dat, indien de operatie beter was gecoördineerd tussen de krijgsmachtleden, succes wel mogelijk zou zijn geweest. *En marge* geeft hij wel aan, dat Churchills opdracht in een eerdere fase van de oorlog de Turkse forten aan de ingang van de Dardanellen te bombarderen een ernstige vergissing is geweest en de Turken juist ertoe bracht de verdediging daar te verbeteren.

In de jaren tussen de beide wereldoorlogen toonde Churchill zich een voorstander van sterke banden met het continent, met name met Frankrijk. In die periode schreef hij ver-

schillende boeken, o.m. *Marlborough, his life and times*.

Ben-Moshe is van mening dat Churchills strategische visie doorgaans wel juist was, maar dat hij t.a.v. het operationele niveau regelmatig onjuiste beoordelingen maakte en op grond daarvan verkeerde beslissingen nam. Hij merkt daarbij op, dat tijdens een oorlog het operationele niveau een zelfde belang heeft als het strategische.

Bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog was Churchill weer minister van marine. In die functie toonde hij zich een voorstander van het preventief bezetten van Noorwegen. Als premier steunde hij het idee de Italianen in Afrika aan te grijpen en te vernietigen, want dit was het enige gebied waar de Britten offensief konden optreden. Doordat hij echter erop stond de Grieken steun te verlenen kon het succes in Noord-Afrika niet worden uitgebuit en kregen de Duitsers tijd en gelegenheid zich met dit operatietoneel te bemoeien. Zijn slechte verhouding met

Dill (Chef Generale Staf in de eerste fase van de oorlog), had tot gevolg dat de laatste onvoldoende tegenspel bood en Churchill zijn zin kon doorzetten met de bekende desastreuze gevolgen. De grote verliezen die Rommel met zijn kleine Afrikakorps de Britten toebracht, brachten Churchill tot de overtuiging, dat een regelrechte confrontatie met de Duitsers (in West-Europa) zolang mogelijk moest worden uitgesteld. Een invasie zou eerst kunnen plaatsvinden indien de Duitse ineenstorting nabij was. Een nadering vanuit het zuiden via Italië of de Balkan had dan ook zijn voorkeur. Het zijn de Amerikanen geweest die, aldus schr. de invasie in Europa hebben doorgezet, ook al doet Churchills boek over de Tweede Wereldoorlog het anders voorkomen.

Ook acht schr. het niet juist te veronderstellen, dat Churchill steeds achterdocht tegen Stalin heeft gekoesterd. Lange tijd heeft hij zelfs getracht in goede harmonie met de dictator samen te werken. Die wil tot

samenwerking ging zover dat de Britten akkoord gingen met de Sovjet-russische eis de zg. Curzon-lijn als de westgrens van de Sovjet-Unie te erkennen. Daarbij werd geen overleg gepleegd met de Poolse regering in ballingschap. Ook Stalins weigering steun te verlenen aan de opstand van Warschau, deed Churchills houding niet veranderen. Eerst in maart 1945 kwam hij tot de conclusie dat de Russen hun beloften aan o.a. de Polen niet nakwamen. Hiermee was Churchill overigens wel eerder dan de Amerikanen tot het inzicht gekomen, dat zij andere doelen voor ogen hadden dan de Westerse geallieerden.

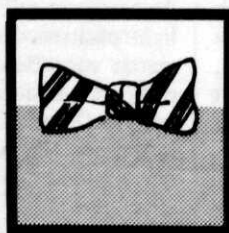
De schrijver is uiteindelijk tamelijk negatief over Churchill. Met name verwijt hij hem een niet steeds juiste geschiedschrijving. Daarentegen toont hij een grote bewondering voor Churchill als de oorlogsleider, die mensen wist te inspireren als geen ander. Een goed boek om het inzicht te verdiepen.

T. DE KRUIJF, genm gn

OFFICERSDASSEN

choker

butterfly

das

shawl

F. G. VAN DEN HEUVEL

shirtmakers

LATE VOGELS 1882 - TOURNOOIVELD - DEN HAAG - TELEFOON 070 3460887
GIRO 392 35 - BANKIERS ALGEMENE BANK NEDERLAND